

Beden, Kültür ve Erkeklik: Vücut Geliştirmenin Eril Bir Alan Olarak Savunulması Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma*

Mehmet Can ÇARPAR[†] ¹, Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN ¹

¹Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Orijinal Makale

Gönderi Tarihi: 03.10.2019

Kabul Tarihi: 13.12.2019

DOI: 10.25307/jssr.629092

Online Yayın Tarihi: 31.12.2019

Öz

Vücut geliştirme, erkeklik kimliği, beden ve spor arasındaki ilişkinin somut olarak gözlenebileceği, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştiren bir spor dalı ve bir toplumsal alandır. Erkeklik kimliğinin inşası ve yeniden üretilmesi açısından vücut geliştirme önemli bir alandır, çünkü çoğu toplumda ideal kabul edilen ve hegemonik erkeklikle ilişkilendirilen kaslı bedene erişmeyi mümkün kılar. Bu çalışma, bir alan araştırmasının verileri üzerinden vücut geliştirmeci erkeklerin bu alanı eril bir alan olarak oluşturup korurken kullandıkları stratejileri ortaya koymayı ve bu olguyu toplumsal cinsiyet sosyolojisi perspektifiyle incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma 2019 yılında nitel yöntemle ve fenomenolojik desende yürütülmüş olan bir saha çalışmasıdır. Veriler 2018 Aralık ve 2019 Ocak ayları arasında Türkiye'nin beş farklı ilinde yaşayan, vücut geliştirme yarışmasına katılmış ya da katılma aşamasında olan 18 vücut geliştirmeci erkekten yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmış, mülakat dökümleri betimsel ve sistematik olarak analiz edilerek yorumlanmıştır. Bulgular katılımcıların vücut geliştirmeyi erkeklikle ilişkilendirilen bir alan olarak savunurken biyolojik ve kültürel stratejiler kullandıklarını göstermektedir. Biyolojik koruma stratejileri çerçevesinde erkekler, sahip oldukları testosteron hormonu sayesinde kendilerini vücut geliştirme alanının doğal sahipleri olarak görmekte, kadın bedeninin östrojen hormonu ve menstruasyon döngüsü gibi biyolojik nedenlerle vücut geliştirmeye uygun olmadığını düşünmekte ve kadınları alandan dışlamaktadırlar. Kültürel koruma stratejileri ise toplumsal cinsiyet rolleri ve sembollerle ilişkilidir. Bu stratejilerden biri kadınların vücut geliştirme için gerekli olan ve hegemonik erkeklığe atfedilen disiplin, sıkı çalışma, azim, hırs ve irade gibi özelliklere sahip olmadığı iddiasına dayanmaktadır. İkincisi ise vücut geliştirme yapan kadınların kadınsılıklarını kaybedecekleri ve erkekler tarafından beğenilmeyen bir bedene sahip olacakları iddiasına dayanmaktadır. Bulgular, vücut geliştirme alanında başarılı olan kadınların erkeklerle ait bir amacı benimsedikleri için saygı görseller de erkek vücut geliştirmeciler tarafından genel olarak sapma olarak görüldüklerini göstermektedir. İster kadınlığın biyolojik nitelikleri üzerinden, ister bedenle ilgili toplumsal cinsiyet kalıp yargıları üzerinden olsun, kadınların bu alanın dışında bırakılmaya çalışılması vücut geliştirme sporunun hegemonik erkekliğin kültürel egemenliğinin korunması ve sürdürülmesini sağlayan bir alan olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Spor sosyolojisi, spor, vücut geliştirme, toplumsal cinsiyet, hegemonik erkeklik.

Body, Culture and Masculinity: A Sociological Study on the Preservation of Body Building as a Masculine Field

Abstract

Body building is both a branch of sports and a social field that reinforces gender inequalities. Muscled body is accepted as ideal body and related to hegemonic masculinity in most societies. Therefore body building is an important field in respect of the construction and reconstruction of masculine identity. Drawing upon the data of a field study, this paper aims to reveal the strategies that body building men use to constitute and preserve this field as a masculine one, and to examine this phenomenon with sociology of gender perspective. The field research, using qualitative method and phenomenological design, was conducted in five different cities in Turkey in 2019. The data was gathered by semi structured interviews from 18 male body builders, who either joined or about to join a body building competition. The interviews were transcribed, descriptively and systematically analyzed and interpreted. The findings show that body building men use biological and cultural strategies to preserve body

*Bu makale Mehmet Can Çarpar tarafından Doç. Dr. Temmuz Gönç Şavran danışmanlığında yazılan ve 2019 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulan "Vücut Geliştirme ve Erkeklik Kimliği: Sosyolojik Bir Yaklaşım" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir ve makalede sunulan verilerin bir kısmı IX. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde Mehmet Can Çarpar tarafından sunulan bir özet bildiride (Erkek Kimliğini İnşa Eden Bir Pratik: Vücut Geliştirmeci Erkeklerin Alanı Erilleştirme Stratejileri) yer almıştır.

[†] **Sorumlu Yazar:** Temmuz Gönç Şavran, Eposta: tgonc@anadolu.edu.tr

building as a masculine field. In the frame of the biological preservation strategies, men -due to their assumed testosterone hormone- regard themselves as the natural masters of body building and exclude women from the field. Cultural preservation strategies are related to gender roles and symbols. These include two claims, that women lack masculinity-related qualifications such as discipline, hard work, determination and passion, which are necessary for body building, and that women who are successful in body building lose their femininity and end up with a body that men don't find attractive. Findings also show that participants regard body building women as deviant individuals, although they respect their desire to reach a male goal. The intention to exclude women from body building, through either biological qualities of women body or gender stereotypes shows that body building sport is a field that preserves and reproduces the cultural capital of hegemonic masculinity.

Keywords: Sociology of sport, sports, body building, gender, hegemonic masculinity.

GİRİŞ

Bir spor dalı olarak vücut geliştirme toplumda erkekliğe atfedilen bir takım özellikleri içeren, kendine özgü pratikleri ve söylemleri ile kadınları ikincil konuma iten; erkeklik ve kadınlık arasındaki eşitsizlikleri pekiştiren bir toplumsal alandır (Koca, 2016: 29). Çağdaş toplumda tüketim kültürü, fitness/sağlık endüstrisi ve küreselleşme ekseninde bedene yüklenen önem giderek artmakta ve beden, bireylerin kimliklerini inşa ettikleri bir projeye dönüşmektedir (Shilling, 2003:4). Bu çerçevede vücut geliştirme alanı hem Amerika Birleşik Devletleri'nde (George, 2008: 108) hem de Türkiye'de (Karaçam, 2015) hızla genişlemekte ve küresel ölçekte bireylerin çeşitli amaçlar ile katıldığı bir aktiviteye dönüşmektedir (Andreasson ve Johansson, 2014: 91). Kaslı erkek bedeni sağlığın ve çekiciliğin bir simgesi haline getirilerek (Morrison ve Halton, 2009: 57) metalaştırılmakta, bu süreçte kendi *doğal* bedenlerine yönelik giderek daha olumsuz tutumlar geliştiren erkekler (Mosley, 2009: 192) vücut geliştirme gibi beden projelerine yönelmektedirler (Thompson ve Cafri, 2007).

Kaslı erkek bedeninin toplumda giderek ideal bir erkeklik simgesi olması erkeklik krizi ile de ilgilidir. Erkeklik çalışmalarında sıklıkla geçen erkeklik krizi, modernite, kapitalizm, küreselleşme ve yükselen feminist hareketler aracılığı ile toplumsal alanlarda geleneksel olarak erkeklere ait çalışma, evi geçindirme, aile reisi olma gibi rollerin artık kadınlar tarafından da icra edilmesi sonucunda erkeklerin iktidarlarının sarsıldığını anlatmak için kullanılan bir kavramdır (MacInnes, 1998). Bir anlamıyla egemen erkeklik değerlerinin sarsıldığı zaman ve mekânlarda yaşanan durumdur (Sancar, 2013). Bu durum elbette ki erkek egemenliğinin son bulduğunu imlemez; zira erkekler yaşadıkları krizi farklı stratejiler aracılığı ile – icra edebilecekleri hegemonik rollerini ön plana çıkararak –bertaraf etmeye çalışırlar (Coles, 2008: 238). Bu kriz karşısında erkekler için vücut geliştirme bir araç haline dönüşmekte, bu araç kadınlarla aralarındaki fiziksel farkları belirginleştirmeyi ve daha üstün varsayacakları bir statüye erişmeyi sağlamaktadır (White ve Gillet, 1994: 20). Pek çok toplumda kaslı beden bir ideal erkeklik kimliği simgesi olduğu (Bridges, 2009; Wacquant, 1995a), günümüzde medyada kaslı erkek bedeninin adeta bir fenomen olarak yer aldığı (Cook, 2000: 171) ve vücut geliştirme sporunun doğrudan kas elde etmeye odaklandığı (Uğur ve Baysaling, 1999: 19) göz önüne alındığında, vücut geliştirmenin erkekler için giderek daha popüler olması muhtemel görünmektedir. Konu hakkında yapılan çalışmalar da erkek yoğun bir alan olarak vücut geliştirmenin erkekler için erkeklik kimliklerini inşa etme ve yeniden üretme konusunda önemli ölçüde işlevsel olduğunu göstermektedir (Karaçam, 2015; Klein, 1995; Wiegers, 1998).

Toplumsal bir alan olarak spor cinsiyetler arası eşitsizlikleri yeniden üretmede merkezî bir konumdadır (Koca ve Bulgu, 2005). Bir spor dalı olarak vücut geliştirme de profesyonel ya da amatör fark etmeksizin toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sürdürüldüğü bir toplumsal alandır ve bu nedenle toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelenmesi gerekir (Bridges, 2009). Bu konu çeşitli disiplin ve perspektiflerle incelenmiş olsa da özellikle hegemonik erkeklikle ilişkisi çerçevesinde

ve yorumlayıcı sosyoloji yaklaşımıyla ele alındığı çalışmaların (Boswell, 2016; Bridges, 2009; Klein, 1995; Klein, 2007; Liokaftos, 2017; Monaghan, 1999; Wiegers, 1998) sınırlı olduğu söylenebilir. Son yıllarda vücut geliştirmenin hızla yaygınlaştığı Türkiye’de de vücut geliştirme ve toplumsal cinsiyet ilişkisini irdeleyen niteliksel çalışmalar son derece sınırlıdır (Karaçam, 2015; Karaçam ve Koca, 2014; Karaçam ve Koca, 2016). Hâlbuki vücut geliştirme erkeklik kimliği inşasının, spor ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin incelenmesi açısından eşsiz bir kültürel sahaya işaret etmektedir (Karaçam ve Koca, 2016: 116). Nitel bir alan araştırmasına dayanan bu çalışmanın temel amacı spor ve toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde vücut geliştirmenin eyleyici erkekler tarafından hangi stratejiler aracılığı ile bir erkek alanı olarak oluşturulduğunu ve korunduğunu betimlemek ve irdelemektir. Türkiye’de bu konuda yapılan çalışmalar (Karaçam, 2015; Karaçam ve Koca, 2014) daha çok besin takviyelerine ve erkeklerin kendi aralarındaki rekabete odaklanan ve verilerini amatör vücut geliştirmecilerden toplayan araştırmalardır. Bu çalışma ise vücut geliştirmeyi erkekler arası bir hiyerarşiden çok kadınları dışlayıcı pratikleri üreten bir eril alan olarak ortaya koyması ve verilerini yarışmacı vücut geliştirmeci erkeklerden elde etmesi bakımından Türkiye’de yapılmış çalışmalardan ayrılmakta ve ilgili literatüre özgün bir katkıda bulunmaktadır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle erkeklik ve spor olguları eleştirel erkeklik çalışmaları alan yazınına dayalı olarak incelenecek, vücut geliştirmenin tarihine ve bugününe değinilerek ilgili pratiğin tarihsel olarak erkeklik kimliği ile nasıl bir ilişki içerisinde olduğu betimlenmeye çalışılacaktır. Ardından araştırma bulguları sunulacak ve eyleyicilerin vücut geliştirmeyi hangi stratejiler kullanarak bir erkek alanı olarak korudukları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bir Toplumsal Alan Olarak[‡] Spor ve Erkeklik Kimliği

Toplumsal cinsiyet, erkek egemen toplum yapısı ile erkeklerin avantajlı konumunu meşrulaştıran, bu yapıyı yansıtan aile, devlet, medya, spor gibi toplumsal kurumlar aracılığı ile içselleştirilen ve yeniden üretilen bir eşitsizlik zeminidir (Connell, 1998). Connell (2005) mevcut erkek egemen toplumsal cinsiyet rejimi altında erkeklerin iktidar ile olan ilişkilerini açığa çıkarabilmek için *hegemonik erkeklik* kavramını kullanmaktadır. Kesin bir nesnel tanımı olmamakla beraber hegemonik erkeklik heteroseksüel, ırkçı, beyaz, orta sınıf, ekonomik olarak özerk, ailesinin geçimini üstlenen, rasyonel, belirli spor dallarında başarılı, atletik, duygularını belli etmeyen, rekabetçi, risk almaktan kaçınmayan ve en önemlisi kadınlığa ait her şeyi dışlayan bir erkeklığe işaret etmektedir (Connell, 2005; Sancar, 2013). Hegemonik erkeklik dışında da çeşitli erkeklik biçimleri vardır ve hegemonik erkeklik hem idealize edilen bir erkeklik biçimi,

[‡]Bourdieu sosyolojisinde ön plana çıkan kavramlardan biri olan alan, en genel anlamıyla, verili bir oluşumdan ziyade içinde eyleyicilerin çatışma ve rekabet içerisinde bulunduğu dinamik bir oluşuma tekabül etmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 89). Modern toplum bir dizi alanlardan meydana gelmektedir ve bu alanlar içerisinde bulunan bireyler birbirleriyle yarışarak, birbirlerine üstünlük kurma mücadelesine girmektedirler (Layder, 2010: 334). Bu anlamıyla alanlar güç ve tahakküm ilişkilerinin gerçekleştiği mekânlardır. Alan içinde gerçekleşen üstünlük ilişkileri bir oyuna benzemektedir. Oyun alanı, kazananlar ve kaybedenlerin birbirleriyle rekabet ettikleri bir yapı olarak bir dizi kurallar, yani *doxalar* barındırmaktadır (Bourdieu, 2006: 405). Bu kurallara uyma derecesi bir anlamıyla alanda bulunan bireylerin hiyerarşik konumlanışlarını belirlemektedir (Naulin ve Jourdain, 2016: 123). Dolayısıyla oyunun kurallarına göre oynayanlar alandaki ilişkilerden daha fazla iktidar payı elde edebilirlerken, kuralları ihlal eden oyuncular alanda tabi olarak konumlandırılmaktadırlar. Bu süreç ise alanda yer alan oyuncuların – eyleyicilerin – sahip oldukları ya da olamadıkları sermayeler ile ilişkilidir. Nitekim alanlar bağlamsal yapılanmalar olarak belirli ekonomik, kültürel, sosyal ya da simgesel sermaye çeşitlerinin kutsandığı rekabetçi ortamlardır (Ritzer ve Stepnisky, 2014: 52). Bu doğrultuda sermaye ise alanın kurallarını içeren ya da alandaki elde edilmesi için çaba verilen kaynaklara işaret etmektedir (Wacquant, 2014: 62). Bu bağlamda spor üstün bedensel özellikler, atletik kapasite ve kaslılık gibi erkek değerlerinin kutsandığı bir alandır (Koca, 2016: 22). Spor alanında “avantajlı” olan bu değerler erkek egemen toplumsal cinsiyet düzeninde erkek bedenlerinde cisimleşen dinamiklere işaret etmektedir. Bu kapsamda spor, erkek bedenine ayrıcalıklı bir konum atfeden, kadın bedenini ikincilleştiren ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini sürdüren bir alana işaret etmektedir. Bu nedenle çalışma kapsamında spor, Bourdieu’cu anlamda bir alan olarak ele alınmıştır.

hem de kendini diğer erkeklik biçimlerine ve kadınlara daha üstün kılmak için kullanılan bir kültürel baskı biçimidir (Connell, 2005).

Hegemonik erkeklik bir ideal tip ve grotesk bir temsil olarak kurulduğu ve gerçekte toplumda sadece az sayıda erkeğin sahip olduğu özellikleri yansıttığı için tümüyle erişilebilecek bir kimlik olarak görülemez (Connell, 1998: 118). Ancak bu ideal tipe yaklaşan erkekler iktidar ve tahakküm ilişkileri bağlamında toplumdaki konumlarını güçlendirirler. Bu nedenle hegemonik erkeklik tipi iktidara ulaşacak bir araç olarak kullanılabilir. Toplumsal kurumlar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini sürdürdüğü, kadınlar karşısında erkek egemenliğini meşrulaştırdığı kadar hegemonik erkeklik idealini de inşa eder ve yeniden üretir. Bir toplumsal kurum olarak sporun güç, disiplin, rekabet, sertlik, risk almaktan kaçmama gibi kültürel olarak hegemonik erkeklığe atfedilen özellikleri içermesi kadın ve erkek arasındaki mevcut eşitsiz ilişkileri yeniden üretmekte ve kadınların alandan dışlanmalarına neden olmaktadır (Koca ve Bulgu, 2005).

Sporun erkeklikle, özellikle hegemonik erkeklikle ilişkili bir alan olarak kurulmasını mümkün kılan en önemli öğelerden biri erkek bedenine yüklenen biyolojik temelli toplumsal anlamlardır. Biyoloji ve kültürün etkileşimi, kadın ve erkek bedenlerine sembolik değerler atfederek bedenlerin sınırlarını belirlemekte (Harre, 1991), bedenin taşıdığı kültürel semboller ve verdiği sosyal mesajlar da spor deneyiminin cinsiyetlendirilmiş bir pratik olmasına yol açmaktadır. Bu süreç, biyolojik olarak erkek bedeninin kadın bedeninden üstün olduğunun varsayılmasıyla gerçekleşir (Koca ve Bulgu, 2005). Spor alanında da yaygın kanı olarak görülen ve kadınların spor alanından dışlanmasına neden olan bu nesnelleştirme ve meşrulaştırma sürecinde modern tıp söylemlerinin de etkisi oldukça büyüktür. Modern tıp, anatomi ya da fizyoloji gibi bilimlerle desteklenen erkek egemen toplumsal cinsiyet rejimi söylemleri, erkek bedeni karşısında kadın bedenini sözde biyolojik yapısına istinaden pasif konuma indirgemekte ve kadınlara bu pasif konumları ile ilişkili “uygun” kültürel özellikler atfetmektedir (Howson, 2013: 45). Buna göre kadın bedeni sahip olduğu biyolojik yapı gereği kültürel olarak güçsüz, narin ve kırılabilir olarak tanımlanırken; tam karşısında duran erkek bedeni atletik, dayanıklı, kaslı ve güçlü olarak yer almaktadır (Howson, 2013). Bu bağlamda erkekliğin üstünlüğünü meşru bir zemine yayan bu biyolojik zorunluluklar söylemi (Sancar, 2013: 244) kadın bedeni imgesini güçsüz kılarak, kadınları spor alanında ikincil konuma itmekte; kadınların spor deneyimleri “bilimsel” temellere dayandırılarak ötekileştirilmektedir. Young’ın (1998) detaylı bir şekilde açıkladığı üzere spor alanında kadın deneyiminin ikincilleşmesine neden olan kadın bedeninin biyolojik yapısı değil, erkek egemen toplumsal cinsiyet rejimine bağlı olarak gerçekleşen toplumsallaşma süreçleridir. Dolayısıyla beden, beden teknikleri, bedensel performans ya da beden deneyimi dışsal ve sabit kategoriler olmaktan ziyade toplum, kültür ve mekân ile etkileşime geçen, bu yapılar aracılığı ile şekillenen toplumsal olgulara işaret etmektedir (Shilling, 2003).

Hegemonik erkekliğin yeniden üretildiği, kadın ve erkek arasındaki bedensel ve kültürel sınırların keskin çizgiler ile çizildiği spor dallarından biri de vücut geliştirmedir (Karaçam, 2015). Zira vücut geliştirmede nihai amaç kaslı bir bedene ulaşmaktır ve pek çok kültürde kaslı bedenin baskın bir erkeklik sembolü olarak kabul edilir (Dyer, 1996: 38). Dolayısıyla vücut geliştirmeye hâkim olan beden sermayesi aynı zamanda bir erkeklik sermayesidir. Buna ek olarak vücut geliştirmenin içerdiği öz disiplin, hırs ve kontrol gibi kültürel olarak erkeklığe atfedilen özellikler ve “acı yoksa kazanmak yok” gibi alana özgü söylemler (Wiegers, 1998) vücut geliştirmenin erkeklik refleksleri, söylemleri ve pratikleri ile donatıldığını göstermektedir. Vücut geliştirme, bir iktidar pozisyonu olarak hegemonik erkeklığe ulaşmanın bir aracı olarak görülebilir. Örneğin Boswell’in (2016: 384) çalışması, Güney Afrika’da etnik olarak hegemonik

erkeklik özelliklerini taşımayan siyahi erkeklerin hegemonik erkeklik karşısındaki tabi konumlarını dönüştürebilmek adına vücut geliştirme yaptıklarını ortaya koymaktadır. Zira hegemonik erkeklik beyaz olmanın yanı sıra kaslı bir bedene sahip olmak ile de ilişkilidir (Türk, 2008: 122). Dolayısıyla etnik faktörlerden dolayı tabi pozisyonlarda yer alan bir erkeğin (Bozok, 2009: 439) hegemonik erkeklik özelliklerinden biri olan kaslı ve atletik bir bedene sahip olması kendisine belirli alanlarda iktidar kurma fırsatı verebilir.

Vücut Geliştirme ve Hegemonik Erkeklik Arasındaki İlişkinin Kısa Tarihçesi

Tarih boyunca vücut geliştirme çalışmalarına benzer pratikler yapıldıysa da, modern vücut geliştirmenin 19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nde başladığı (Kennedy, 2008) kabul edilmektedir. Modern vücut geliştirmenin özellikle batı toplumlarında ortaya çıkmasında endüstri toplumunun ve kapitalizmin etkisi büyüktür. Erken dönemde endüstri devriminin neden olduğu hastalıklar yurttaşların sağlıklarını tehdit edince ulus devletler kişisel antrenörlerin öncülükleri olan kültürfizikçileri, egzersiz ve beslenme programlarını desteklemiştir (Stokvins, 2006: 466). Giderek yaygınlaşan endüstriyel kapitalizm fabrika işçisi olarak sağlıklı ve bedensel olarak güçlü erkeklere ihtiyaç duyduğu için vücut geliştirme gibi fiziksel kapasiteyi vurgulayan sporlar özellikle işçi erkekler arasında yaygınlaşmaya başlamıştır (Kennedy, 2008). İzleyen dönemlerde kadın haklarının geniş çaplı kabulüyle birlikte kadınların kamusal alanda daha fazla görünür hale gelmeleri erkeklik kimliğini zedelemiş ve vücut geliştirme gibi sporlar bir "erkeklik kurtuluşu hareketi" olarak görülmeye başlanmıştır (Whitson, 1990: 20). Vücut geliştirme Amerika Birleşik Devletleri'nde başlamış olsa da zamanla tüm Batı toplumlarına yayılmış, ulus devletin niteliklerine ve Protestan ahlakının öğretilerine paralel olarak erkek bedenini sıkı çalışma, disiplin ve güçlülük gibi kavramlar zemininde inşa eden bir beden kültürü ortaya çıkmaya başlamıştır (Andreasson ve Johansson, 2014: 95).

Tıbbın çeşitli hastalıkları tedavi edilebilmeye başlaması ve koruyucu hekimlik gibi refah devleti tabanlı uygulamaların yaygınlaşması (Wiegers, 1998: 149-150) 1960'lardan itibaren vücut geliştirmenin sağlıkla ilişkisinin çözülmesine ve anlamının muğlâklaşmasına neden olmuştur (Schwarzenegger ve Dobbins, 1998: 41). Ancak 1970'lerden itibaren neoliberal sağlık paradigması içinde vücut geliştirme sağlıkla yeniden ilişkilendirilmiş ve bu spor dalının statüsü olumlu bir şekilde değişmeye başlamıştır. Bu dönemde sosyal refah devletinin zayıflamaya başlamasıyla birlikte sağlık ve hastalık genel toplumsal koşullarla değil, bireysel davranışlarla ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Sağlıklı olmak giderek bireysel olarak edinilmesi gereken bir statüye dönüşmüş, sağlığın en önemli göstergesi zinde ve fit bir beden haline gelmiş, tüketim kültürü bireylerin bedenlerini hedef almaya başlamış (Bocock, 2014: 107) ve sağlık ve fitness endüstrisi gelişmiştir. Vücut geliştirmenin yaygınlaşmasında 1980'lerde başta sinema filmleri olmak üzere popüler kültür ürünleri, 1990'larda ise vücut geliştirme dergileri, dergilerdeki antrenman programları ve besin takviyesi firmaları etkili olmuş ve alan hızla büyüyen bir endüstri haline gelmiştir (Kennedy, 2008: 23-39). Günümüzde vücut geliştirme çoğunlukla erkekler olmak üzere birçok bireyin kişisel uğraşı haline dönüşmüştür (Andreasson ve Johansson, 2014: 91; Crossley, 2006: 23) ve giderek yaygınlaşmaktadır.

Vücut Geliştirme ve Bedensel Sermaye

Vücut geliştirme geçmişten günümüze toplumda erkekliğe atfedilen özellikler ile yakın bir ilişki içerisinde olan, cinsiyetlendirilmiş bir pratiktir. Vücut geliştirmenin bir erkek ritüeli olarak

onaylanabilmesini (Klein, 1995) sağlayan dinamikler söz konusu pratiğin bir *beden işi* alanı olması ve ilgili alana hâkim olan sermayenin *bedensel sermaye*[§] olması ile ilişkilidir. Beden işi alanları bedenün çileci bir felsefe ile kontrol edildiği, düzenlendiği, denetlendiği ve disipline edildiği; bedensel performansın ve yeteneğin ön planda olduğu, dolayısıyla bedensel sermayenin hâkim olduğu ve diğer sermayelere dönüşme potansiyelinin de olduğu boks gibi alanlardır (Wacquant, 1995b: 76). Vücut geliştirme sporu da içerdiği disiplin, acı ve çilecilik gibi unsurlar ve bedeni ön plana alan bir spor dalı olması nedeniyle (Klein, 2007: 71) bir beden işi alanı olarak kabul edilmektedir (Pedersen ve Tjornhoj – Thomson, 2017: 430). Bu alana hâkim olan bedensel sermaye genel anlamıyla sportif kabiliyet, bedensel çekicilik, kaslılık ya da zayıflık gibi tüm bedenleşme biçimlerini içeren; belirli toplumsal alanlarda ekonomik, sosyal, ya da kültürel sermayelere dönüşerek sahibine bir takım avantajlar sağlayan bir sermayeye işaret etmektedir (Hutson, 2016: 54). Bir beden işi alanı olarak vücut geliştirmede elde edilmesi için çaba harcanan bedensel sermaye türü, çoğu kültürde erkeklik ile ilişkilendirilen (Wacquant, 1995a) geniş omuzlar, kütleli bir göğüs yapısı, iri kollar ve ince bir bel şekli ile temsil edilen, üçgen vücut olarak da bilinen *mezomorfik* beden tipidir (Wiegers, 1998). Bununla birlikte erkek yoğun bir alan olarak vücut geliştirme sporunda farklı beden projelerinin de olduğu bilinmektedir. Nitekim Monaghan (1999: 276) vücut geliştirmeci erkeklerin temel amaçlarının kas geliştirmek olduğunu; bazı erkeklerin daha çok estetik ve “fit” bir görünüme ulaşmayı, bazı erkeklerin ise büyük ölçüde irileşmeye odaklandığını belirtmektedir. Vücut geliştirme yarışmaları da bu beden projeleri referans alınarak kategorize edilmektedir. Türkiye’deki yarışmalar vücut geliştirme, klasik vücut geliştirme, fitness ve wellness şeklinde dört farklı dalda gerçekleştirilmektedir (Spor Genel Müdürlüğü, 2010). Araştırma kapsamında görüşülen yarışmacı vücut geliştirmecilerden alınan bilgiye göre, vücut geliştirme yarışmalarının kas yoğunluğu ve beden kilosuna bağlı olarak kategorileri farklılaşsa da, söz konusu yarışmalarda yer alan sporcuların temel olarak mezomorfik beden tipine sahip olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında işaret edilen ve vücut geliştirme alanına hâkim olan söz konusu bedensel sermaye kaslı mezomorfik beden tipidir.

Vücut geliştirmede arzulanan mezomorfik erkek bedeni bir sermaye türü olarak diğer sermayelere dönüşebilmekte, böylece erkekler arasındaki hiyerarşik ilişkilerin kurulmasında daha etkili olabilmektedir. Örneğin Karaçam (2015: 46) amatör vücut geliştirmeci erkekler ile yaptığı çalışmasında, bedensel sermayenin erkekler için iş ağırları açısından toplumsal statü, saygınlık ve itibar gibi bir takım ayrıcalıklar kazandırdığını belirtmektedir. Bu anlamıyla bedensel sermaye erkekler arasındaki hiyerarşik ilişkileri düzenleyen bir simgesel sermayeye dönüşmektedir. Bunun nedeni erkek egemen toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde kaslı bedenün hegemonik erkeklığe ait olduğu varsayılan özellikleri taşıdığı düşüncesidir. Zira kaslar birçok kültürde evrensel ve nesnel olarak erkeklığe ait bir bedensel görüngü olarak kabul edilmenin yanı sıra (Dyer, 1996: 38) tüketim kültürü aracılığı ile disiplin, özgüven, hırs, azim, güç gibi hegemonik erkeklığe atıf yapılan özelliklerin bir sembolü haline getirilerek idealize edilmektedir (Cook, 2000; Mason, 1992).

[§]Bedeni Bourdieu bakış açısıyla başlı başına bir sermaye türü olarak ele alan iki farklı teorisyenin ön planda olduğu görülmektedir. Shilling (2003) fiziksel sermaye kavramını kullanırken, Wacquant (2012) bedensel sermaye kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Söz konusu iki kavram birbirlerine oldukça benzese de, iki kavramın araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde ele aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda fiziksel sermaye daha çok bedenün kapasitesi ile ilişkili bir kavrama tekabül ederken, bedensel sermaye bedenün dış görünüşü ile ilgili bir duruma gönderme yapmaktadır (Edmonds, 2018: 11). Fakat Bourdieu yaptığı çalışmalarda hem fiziksel hem de bedensel sermaye kavramlarını bir toplumsal yakınlar sistemi olarak tanımladığı habitusun cisimleştiği bir sermaye türü şeklinde yorumlamaktadır (Hutson, 2016: 54). Metinde dil birliği sağlanması açısından bedensel sermaye kavramı kullanılacaktır.

Vücut geliştirme aracılığıyla ulaşılmaya çalışılan kaslı bedensel sermaye ile hegemonik erkeklik arasındaki ilişki vücut geliştirmenin tarihinde öne çıkan örneklerde de görülebilir. Arnold Schwarzenegger'in bedeninin sıkı çalışma, disiplin, acılara katlanma gibi (Boyle, 2010) hegemonik erkeklik değerleri ile özdeşleşen kodları içermesi ya da Charles Atlas gibi ünlü bir vücut geliştirme uzmanının bedeninin ABD'de erkeklik krizine verilen bir yanıt olarak görülmesi (Kimmel ve Aronson, 2004) vücut geliştirme ile hegemonik erkekliğin sıkı birlikteliğine işaret etmektedir. Güncel çalışmalar da vücut geliştirmenin ortaya çıktığı dönemden bugüne erkeklik kimliğini bedensel sermaye üzerinden garantileyen bir erkeklik alanı olduğunu belirtmektedir (Karaçam, 2015; Klein, 1995; Wiegers, 1998).

Son dönemlerde feminist spor bilimcilerinin katkılarıyla kadınlar spor alanlarında görece daha fazla görünür olmaya başlasalar da, bir erkek sporu olarak vücut geliştirme (Klein, 1995) alanından -klasik vücut geliştirme gibi kasların estetikliğinden ziyade, büyüklüğünün ve hacminin ön planda olduğu vücut geliştirme dalından- keskin bir biçimde dışlanmaktadır. Çünkü vücut geliştirme, kadınlara atfedilen narinlik, incelik, güçsüzlük ya da kırılabilirlikle zıt olduğu için kadınlık ve bedenleşme arasında büyük bir çelişki yaratmaktadır (Lowe, 1998: 9). Bu nedenle kadın vücut geliştirme uzmanları çoğunlukla bir "sapma" durumu olarak görülmekte; vücut geliştirme alanında marjinal bir pozisyonda yer almaktadırlar (Shilling ve Bunsell, 2009). Hegemonik erkekliğin her daim kaybedilebilirlik riski barındırdığı (Kandiyoti, 1987: 327) bilgisi ışığında, bir erkeklik kalesi olarak vücut geliştirme alanında (Karaçam ve Koca, 2016) gündemden görünür olmaya başlayan vücut geliştirme uzman kadınlar (Probert, Palmer ve Leberman, 2007) alanın sahibi erkekler için erkeklik krizine yol açabilecek bir olgu olarak yorumlanabilir. Fakat erkeklik sınırları belirsiz, geçirgen ve değişken olan güncel bir iktidar kurma stratejisi (Sancar, 2013) olduğundan, erkekler hegemonik erkekliğin kendilerine sunduğu fırsat ve imkânları kaybetmemek adına bir takım erilleştirme stratejileri geliştirmektedirler. Bourdieu, alana erken katılmaları ve alanın kurallarını daha iyi tanımaları nedeniyle daha çok sermaye biriktirmiş olan baskın grupların alandaki değişimler karşısında savunmacı reflekslere sahip olduğunu; alandaki iktidar konumlarını sürdürmek için koruma stratejilerine başvurduklarını belirtmektedir (Kaya, 2014: 401). Bu kapsamda vücut geliştirme alanında yer alan erkeklerin vücut geliştirmeyi bir erkek alanı olarak muhafaza etmek için çeşitli stratejiler geliştirebilecekleri öngörülebilir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı vücut geliştirme sporu yapan erkeklerin bu alanı hangi stratejiler aracılığı ile eril bir alan olarak oluşturup koruduğunu betimlemek ve alanda iktidarlarını inşa ve muhafaza etme stratejilerini eleştirel bir perspektifle, toplumsal cinsiyet açısından irdelemektir.

YÖNTEM

Bu çalışma Eskişehir'de 2019 yılında yürütülen betimleyici ve kesitsel bir saha çalışmasının bulgularına dayanmaktadır. Araştırmanın amacı erkeklerin vücut geliştirmeyi hangi stratejiler ile bir erkek alanı olarak koruduklarını betimlemektir. Araştırma nitel yöntemle ve fenomenolojik desenle yürütülmüştür. Nitel araştırmalar toplumsal yaşamda çeşitli aktörler tarafından inşa edilen sosyal ve kültürel anlamları detaylı bir şekilde incelemeyi olanaklı kıldığı (Silverman, 2006: 113) için araştırma amacına uygun olduğu düşünülmüş ve bu nedenle nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma vücut geliştirmenin erkekler açısından ve erkeklik kimliği bağlamında nasıl anlamlandırıldığının ortaya konmasını amaçlamaktadır. Çalışmanın amacı, hegemonik erkeklikle vücut geliştirme arasındaki ilişkiyi bir fenomen olarak deneyimleyenlerin gözünden görerek anlamayı gerektirdiği için desen olarak katılımcıların yaşanmış deneyimlerine

odaklanmayı (Greene, 1997) gerektiren ve sosyal olguların toplumun üyelerinin gündelik yaşamlarına nasıl yansıdığını gösteren (Groenewald, 2004) fenomenoloji tercih edilmiştir.

Veriler 2018 yılının Aralık ve 2019 yılının Ocak ayları arasında katılımcılardan yarı yapılandırılmış mülakatlarla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakatlarda ağırlıklı vücut geliştirmeye başlama nedeni, vücut geliştiren diğer erkeklerle etkileşim, ideal erkek bedeni konusundaki algı ve steroid kullanımı konusunda düşünceler üzerinde durulmuştur. Mülakatlar ortalama 60 dakika sürmüştür. Mülakatlar yapılırken katılımcıların rızaları alınarak ses kayıtları alınmış, daha sonra ses kayıtları deşifre edilerek kelime işlem programına aktarılmıştır. Mülakatlar önce açık, sonra eksensel, son olarak seçici kodlama ile kodlanmış (Böhm, 2004), diğer bir deyişle betimsel ve sistematik olarak analiz edilip yorumlanmıştır. Bu süreçte mülakatlar ilk olarak betimleme amacına yönelik olarak açık kodlarla kodlanmıştır. Takiben açık kodlar önce sınıflandırılmış, daha sonra birbirleriyle ilişkilendirilmiş ve böylece temalar ve kategoriler oluşmuştur. Seçici kodlama sürecinde çekirdek kategoriler olarak kaslı beden ve erkeklik seçilmiş ve araştırma problemini cevaplamak amacıyla diğer kategoriler bu temel kategorilerle ilişkilendirilmiştir.

Araştırmanın güven duyulabilirlik düzeyi yüksek tutulmaya çalışılmış, bu konuda Lincon ve Guba'nın (1985) dört temel kriteri temel alınmıştır. Araştırmanın inandırıcılık (credibility) kriterini sağlayıp sağlamadığını görmek için mülakatların analizi sonucunda elde edilen sonuçlar katılımcılardan yüksek eğitim düzeyine sahip olan ikisiyle paylaşılmış ve katılımcılar tarafından onaylanmıştır. Ayrıca hegemonik erkeklikle vücut geliştirme arasındaki ilişkiye dair yapılan başka araştırmaların da benzer analizler yapması (Wiegers, 1998; Karaçam, 2015) araştırmanın inandırıcılık kriterine uyduğunun bir göstergesidir. Aktarılabilirlik (transferability) kriterine ulaşmak, yani elde edilen bulguların başka bağlamlarda da kullanılabilmesi için katılımcıların özellikleri mümkün olduğunca detaylı sunulmuştur. Bu açıdan sonuçların benzer bağlamlar içinde yarışmacı vücut geliştirmeci erkekler için de geçerli olduğu söylenebilir. Güvenilirlik (dependability) kriterine ulaşmak için araştırma süreciyle ilgili detaylı bilgi sunulmaya çalışılmıştır. Ancak makalenin belirli bir uzunlukla sınırlandırılması gerekliliği, özellikle aktarılabilirlik ve güvenilirlik kriterleriyle ilgili bilgilerin görece kısa kalmasına neden olmaktadır. Son olarak doğrulanabilirlik (confirmability) kriteri doğrultusunda analizlerden önce katılımcıların kendi ifadelerinden alıntılar yapılmış, varılan sonuç ve yapılan yorumların katılımcılardan elde edilen verilere dayandığı bu şekilde gösterilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın katılımcıları Türkiye'nin çeşitli illerinde ikamet eden 18 vücut geliştirmeci erkektir. Araştırmada vücut geliştirmeye ciddi olarak ilgilenen erkeklere ulaşmak amaçlandığı için katılımcılarda vücut geliştirme yarışmasına katılmış ya da katılma aşamasında olma kriteri aranmıştır. Örneklem büyüklüğü önceden kesin olarak belirlenmemiş, yaklaşık 15 kişiyle görüşülmesi planlanmıştır. Katılımcılar yargısal örneklem seçim tekniklerinden olan kartopu örnekleme tekniğiyle seçilmiş, ilk olarak Eskişehir'de ikamet eden bir katılımcı ile görüşülmüş ve katılımcılar arasındaki ağlar üzerinden diğer katılımcılara ulaşılmıştır. Katılımcıların yönlendirdiği diğer katılımcılar kriterine (yarışmacı vücut geliştirmeci olmak) uyduğu için hepsiyle görüşülmüştür. Eskişehir'de toplamda beş katılımcı ile görüşülmüş; daha sonra sırasıyla Bursa'da üç, Ankara'da dört, İstanbul'da beş ve Kocaeli ilinde bir katılımcı ile yüzyüze görüşmeler sağlanmıştır. On beşinci mülakattan itibaren elde edilen veriler aynı deseni tekrarlamaya başlamış, emin olmak için üç mülakat daha yapılmış, yeni mülakatlarda da analitik

olarak farklı bir içerik olmadığı için teorik doyma noktasına** ulaşıldığı kabul edilmiş ve veri toplama süreci sonlandırılmıştır.

Araştırma herhangi bir kurumda yapılmadığı için etik kurul iznine ihtiyaç duyulmamıştır. Bununla beraber araştırma sürecinde etik kurallara uyulmuştur. Katılımcılar görüşmeye zorlanmamış, hiçbir kişisel bilgileri talep edilmemiş, araştırmanın amacı kendilerine açıklanmış, mülakatlardan önce ses kaydı için izinleri istenmiş, raporlama aşamasında anonim kalmaları için özen gösterilmiştir. Katılımcılarla araştırmacı ve yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Katılımcıların genel özellikleri Tablo 1’de gösterilmektedir. Katılımcıların biri (Hakan) hariç tamamı kent doğumludur. Tablo 1’de görülebileceği gibi, katılımcıların yaşları 21-45 arasında, gelirleri 2.000 TL - 25.000 TL arasında değişmektedir. Katılımcıların çoğu üniversite mezunu iken ikisi yüksek lisans, yedisi lise mezunudur. Katılımcıların mesleklerine bakıldığında, çoğunluğunun bir vücut geliştirme salonunda kişisel antrenör olarak çalıştıkları söylenebilmektedir. Bunun dışında katılımcıların meslekleri öğrenci, işletmeci, koruma görevlisi, öğretmen ve memur olarak değişmektedir. Katılımcılardan 15’inin çeşitli dallarda yarışma geçmişleri olmakla beraber, üç katılımcı ise yarışma için hazırlandığını beyan etmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların genel özellikleri

Katılımcı	Yaş	Eğitim	Meslek	Medeni hal	Kişisel Gelir (TL)	Vücut Geliştirme Süresi (Yıl)
Ahmet	25	Üniversite	Kişisel Antrenör	Bekar	2000	4,5
Arda	25	Üniversite	Kişisel Antrenör	Bekar	4000	7
Bünyamin	45	Üniversite	Kişisel Antrenör	Evli	5000	32
Baran	25	Üniversite	Kişisel Antrenör	Bekar	5000	6
Berkay	21	Lise	Kişisel Antrenör	Bekar	3000	4,5
Ceyhan	35	Lise	Kişisel Antrenör	Evli	5000	10
Demir	36	Lise	İşletmeci	Evli	10000	20
Doruk	22	Üniversite	Öğrenci	Bekar	2000	4
Efe	25	Yüksek Lisans	Öğrenci	Bekar	1000	12
Emre	23	Lise	İşletmeci	Bekar	15000	5
Erhan	38	Lise	İşletmeci	Evli	25000	25
Hakan	32	Lise	Koruma Görevlisi	Bekar	5500	13
Hüseyin	32	Üniversite	Öğretmen	Bekar	2500	13
Kemal	29	Yüksek Lisans	Kişisel Antrenör	Bekar	5500	11
Remzi	40	Üniversite	Kişisel Antrenör	Evli	3000	20
Selim	40	Üniversite	Memur	Evli	4500	15
Tuğrul	32	Üniversite	Kişisel Antrenör	Evli	4000	15
Umut	21	Lise	Kişisel Antrenör	Bekar	2000	4

** Kökleri gömülü teori yöntemine (Glaser ve Strauss, 1967) dayanan ancak diğer nitel araştırma desenlerinde de kullanılan (Morse, 1995; Fusch ve Ness, 2015) teorik doyma noktası, analitik kategoriler için toplanan verilerin birbirine benzer sonuçlar vermeye başladığı, elde edilecek daha fazla verinin açıklamayı değiştirmeyeceği noktayı ifade eder. Araştırma sürecinde teorik açıklamayı oluşturan yapıların ampirik verilerle tam olarak temsil edildiğini ifade eden teorik doyma noktası Legard’ın (2003:152) tanımıyla katılımcıların perspektiflerinin tam olarak anlaşıldığı kanaatine dayanılarak araştırmacı tarafından belirlenir.

BULGULAR

Mülakatların sistematik analizi sonucunda iki temel tema ortaya çıkmıştır. Buna göre vücut geliştirmeci erkeklerin vücut geliştirmeyi korumak için kullandıkları iki temel strateji söz konusudur. Bu temalardan ilki “Biyolojik Koruma Stratejileri”, ikincisi ise “Kültürel Koruma Stratejileri” olarak adlandırılabilir.

Biyolojik Koruma Stratejileri

Vücut geliştirmeci erkeklerin alandaki hâkim konumlarını koruma stratejilerinden ilki olan biyolojik koruma stratejisi, erkeklerin kadınlarla aralarındaki biyolojik farklılıklar üzerinden bir üstünlük kurmaya ve kadınları vücut geliştirme alanından dışlamaya çalıştıkları bir stratejidir. Biyolojik özelliklerin üstünlük sağladığının varsayılması, biyolojik özelliklerle toplumsal nitelikler arasında bir ilişki kurulmasıyla mümkün olur. Sembolik olarak cinsel organlar arasındaki farklılıkların vurgulanmasıyla birlikte başlayan bu ikili karşıtlıklar oluşturma süreci (Bourdieu, 2015: 7-8) önce bedenlerin cinsiyetlendirilmeleri aracılığı ile gerçekleşir, daha sonra toplumsal işbölümüne yansiyarak cinsiyetler arası eşitsizliklerin ve sonucunda erkek tahakkümünün üretilmesi ile sürdürülür (Krais, 2006: 121). Bu ilişkide kadın bedeni erkek söylemleri ile şekillenir, sınırlandırılır ve çoğunlukla her iki cinsiyet arasındaki “doğal” eşitsizliklerin kaynağı olarak gösterilir (Bordo, 2003: 26).

Nitekim erkek egemen toplumsal cinsiyet düzeninde erkek bedeni gücün, kuvvetin, aktifliğin ve iktidarın bir simgesi olarak kurgulanırken, kadın bedeni narinlik, kırılabilirlik, pasiflik gibi güçten uzak olmayı sembolize eden özelliklerle ilişkilendirilmektedir (Sancar, 2013). Bu simgesel temsiller aracılığı ile erkekler piyasa ya da spor gibi birçok alanda aktif özneler olarak yer alabilirken, kadınlar gündelik yaşamın tüm alanlarında çoğunlukla tabi kılınan bir nesne konumuna indirgenmektedirler. Dolayısıyla bedenlerin cinsiyetlendirilmesi kadın ve erkek arasında kültürel olarak inşa edilen asimetric ilişkilerin bedenselleşmesi (Connell, 2000: 59) olarak okunabilir.

Erkek ve kadın bedenine yüklenen kültürel anlamlar aracılığıyla her iki cinsiyete dair toplumsal sınırların çizilmesinde modern tıp gibi eril kurumların ideolojik söylemlerinin etkisi oldukça büyüktür. Temel toplumsal kontrol mekanizmasının din olduğu dönemlerde dini söylemler toplumsal cinsiyet eşitsizliğini kadın ve erkek arasında “yaradılıştan” kaynaklandığı ileri sürülen “nesnel” farklılıklar üzerinden inşa etmiş ve pekiştirmiştir. Reform ve Aydınlanma ile birlikte otoritesi zayıflayan dinin yerini alan tıp modern toplumda temel toplumsal kontrol mekanizması haline gelince kadın ve erkek bedeni arasındaki farklar biyolojik bir temel üzerinden ifade edilmeye başlanmıştır. Modern tıp söylemi bedenlerin sahip oldukları farklı hormonlar temelinde her iki cinsiyete birbirinden farklı –ve çoğunlukla kadının tabi bir statüde kalmasına neden olan– özellikler atamıştır (Sancar, 2013: 244). Çoğunlukla anatomi ve endokrinoloji gibi bilimlerce üretilen bu söylemler kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkları eşitsizliklere dönüştürmekte ve bu süreci “bilimsel” temellere dayandırmaktadırlar (Howson, 2013: 45). Bilimin kendisinin de cinsiyetsiz olmadığını gösteren çeşitli çalışmalar (Keller, 1985) dikkate alınmaksızın modern tıp ve medya işbirliği halinde nesnel olduğu ileri sürülen söylemler inşa etmektedir. Bu söylemler aracılığı ile erkeklerin biyolojik yapıları nedeniyle disiplinlilik, saldırganlık ya da kontrol sahibi olma arzusu gibi psiko – sosyal özelliklere sahip oldukları ve erkek bedeninin kadın bedeninden daha güçlü ve dayanıklı olduğu ilan edilmektedir (Boni, 2002: 467). Connell’in (2005: 47) ‘erkekliğin endokrinolojisi’ olarak adlandırdığı süreçte kültürel olarak erkekliğe atıf yapılan

özellikler erkek bedenlerinde bulunan testosteron ile ilişkilendirilmektedir. Böylece toplumsal güç sanki biyolojik niteliklerin olağan bir sonucu gibi gösterilmekte, erkekliğin toplumsal olarak üretildiği görmezden gelinmekte, erkek iktidarı doğallaştırılmakta (Boon, 2005: 306) ve sorgulanamaz bir statüye taşınmaktadır. Örneğin şiddet ya da saldırganlık “erkek kültürü” aracılığı ile erkeklere dayatılan özelliklerdir, ancak pek çok kültürde şiddet gösterme davranışının testosteron hormonundan kaynaklandığı bir varsayım olarak kabul edilmektedir (Sancar, 2013: 216 – 217). Benzer bir biçimde kaslı beden yüksek testosteron seviyesinin bir simgesi olarak kabul edilmekte (Shilling ve Bunsell, 2009: 155) ve taşıdığı güç, kuvvet, dayanıklılık gibi özelliklere istinaden bir erkeklik göstergesi olarak kabul edilmektedir (Dyer, 1996: 38).

Bu çerçevede kaslı bedensel sermayenin hem biyolojik hem de kültürel olarak tüm yönleriyle bir erkeklik sermayesine karşılık geldiği söylenebilir. Araştırma kapsamında görüşülen bütün vücut geliştirmeci erkeklerin vücut geliştirme yapma amaçları doğrudan kaslı bedensel sermayeye erişmektir. Söz konusu erkeklerin kaslı bedeni “ideal” bir erkeklik simgesi olarak yorumladıkları gözlenmiştir. Erkekler, bedenlerinde bulunan testosteron hormonuna vücut geliştirme alanında başarıyı elde etmek için olmazsa olmaz bir nitelik atfetmektedirler. Aşağıdaki alıntılarda görülebileceği gibi katılımcılara göre testosterona yüklenen agresiflik, şiddet ve saldırganlık gibi kültürel özellikler “doğaları” gereği erkekleri vücut geliştirmenin sahipleri yapmaktadır:

“*Bayanlar vücut geliştirmeye uygun değildir* çünkü bayanlarda testosteron yok. Kası yapan testosterondur. Allah herkesi yani neden iki cinsiyet yaratmış değil mi? Birinin yapamadığı işi öteki yapsın, ötekinin yapamadığı işi diğeri yapsın diye. Bayanların daha iyi yaptığı işler var, erkeklerin daha iyi yaptığı işler var. Kuvvet konusunda vücut geliştirme konusunda da bu iş aynı (Bünyamin).”

“Biyolojik olarak uygunlar mı değiller mi yani şöyle bir şey var biyolojik olarak kadınlar vücut geliştirmeye asla uygun değiller. *Çünkü sen testosteron düzeyi düşük bir varlıksın*. Yani bu kimse alınıp gücenmesin. Genellikle ben böyle şeyler söylediğimde herkes alınıyor. Mesela kadına Türkiye’de ya da dünyanın birçok yerinde kadınsın dendiğinde alınganlık oluşuyor. Sen kadınsın. Bence çok harika bir şey kadın! Gerçekten çok güzel bir varlık. Sen kadınsın! Burada da bu olay var bence sen kadınsın yani senin vücudunda bu var! Sen erkeksin senin vücudunda bu var! İkisi arasında bir fark var mı ses tonumda? Ya da alaylı bir şey var mı? Yok! Sen kadınsın yani senin testosteron düzeyin vücudunda bu seviyede sen tabii ki elverişsizsin bu spora. Sen tabii ki elverişsiz olacaksın! Tabii ki dışarıdan sen yani büyüklük olarak daha geç büyüyeceksin. Kas kütlen senin %56 iken yapılan araştırmalar gereği söylüyorum ve eski bir araştırma şuan nedir bilmiyorum açıkçası bakmadım son güncel araştırmalara. %56 iken benimki %65, erkeğinki %65. Yani tabii ki şimdi arada bir fark olacak (Efe).”

“Erkekler doğal yollarla biyolojik olarak daha avantajlı şimdi vücut geliştirmede erkeklik hormonu kasların yapımında birincil etki yapıyor kadınlar yapısal itibarıyla vücut geliştirme kasla alakalı yani. Her iki oranda da kadınlar dezavantajlıdır, eşeyssel hormonları olsun erkeklerin eklem yapısı olsun daha avantajlı (Hakan).”

Yukarıdaki alıntılar yüksek testosteron seviyesinin bir göstergesi olarak kaslı bedenin alanda değer gören bedensel sermaye türü olduğunu göstermektedir. Nitekim iki cinsiyet arasındaki kültürel farklılıklar kaçınılmaz biyolojik zorunluluklar söylemi aracılığı ile meşru bir zemine yayılmakta (Sancar, 2013), kadınlar alanın sahibi erkekler tarafından biyolojik yapıları kaynak gösterilerek dışlanmaktadır. Bu biyolojik indirgemecilik aşağıdaki alıntıda katılımcının hayvanlar ve insanlar arasındaki benzerliği vurgulamasında da görülmektedir. Her ne kadar katılımcı sosyalleşme sürecinin etkisini ifade etse de, vücut geliştiren oğlan çocuğunun

davranışını, rol model aldığı babasını taklit etmesine değil, bedenindeki biyolojik özelliklere ve “içgüdülere” bağlamaktadır:

“Vücuttaki hormonlarının erkeklere göre daha az olmasından dolayı işleri daha zor kadınların. İşlerinin zor olmasından dolayı azlar. Kaslı erkek bedeni olması gereken yani Allah tarafından yaratılmış olan erkektir zaten... Zaten *hayvanlara* da baktığımda, erkeklere de baktığımda yani insanlara baktığımda erkek her zaman kaslı her zaman kuvvetli durur. Yanlış mı? Kadın biraz daha narindir, beden olarak narindir. Bu spor [vücut geliştirme] zaten senin [erkeğin] içgüdüde var. Ortaokula giderken her erkek babasının dambılları ile çalışır. Babasının ağırlık setini kullanıyordu. 17 – 18 yaşına geldiğin zaman bunu [vücut geliştirmeyi] biraz daha profesyonel yapmak için başlayan erkek çok oluyor (Demir).”

Bu bağlamda vücut geliştirme alanına hâkim olan kaslı bedensel sermayenin (Karaçam, 2015) bir erkeklik sembolü olarak varsayılması (Dyer, 1996: 38) erkekleri vücut geliştirmenin “doğal” sahipleri yapmaktadır. Alıntılar testosteron salgılayan bir bedene sahip olmanın, vücut geliştirmede bir kural olarak algılandığını, alanın *doxası* olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle bir kadının vücut geliştirme pratiğine katılması, alanın *doxasına* aykırı olmakta, kadınlar sahip ol/a/madıkları testosteron nedeniyle alandan dışlanmaktadır.

Vücut geliştirmeci erkekler alandaki iktidar konumlarını bir yandan testosteron seviyelerine referans vererek korurlarken, bir yandan da östrojen hormonunu aşağılayarak kadın bedenini “testosteronsuz” olması nedeniyle tabi konuma itmekteler. Zira erkek egemenliğini kutsayan bir alan olarak sporda kadın bedeni “sorunlu” bir bedene işaret etmektedir (Koca, 2016). Aşağıda yer alan alıntılarda görülebileceği gibi kadın bedeni testosterondan ziyade “kasa darbe vuran ve kası baskılayan” östrojenli yapısı nedeniyle “biyolojik olarak sıkıntılı” bir bedene işaret etmektedir:

“Erkekler daha yatkın tabii vücut geliştirmeye. Testosteron çünkü. Hormon sebebi. Testosteron yani açık detaya girmeden söyleyeyim kas kütlesi elde etmek için testosterona ihtiyaç var ve bu kadınlarda çok az. Östrojen, kası baskılar testosterona kıyasla (Berkay).”

“Şöyle söyleyeyim vücut geliştirmeden konuşmaya devam edersek benim diyeceğim şudur kadınların kas geliştirmesi vücut geliştirmesi zordur. Çünkü onlarda bir östrojen, yüksek östrojen faktörü var. Östrojen de *kasa darbeyi vuran* bir faktördür, kasın gelişmesinden ziyade katabolik dediğimiz *gerilemesini* sağlayan bir faktördür. O yüzden vücut geliştirme kadınlar açısından zor bir spordur. Erkeklerin ise testosteron faktörü olduğu için bu kas zaten testosterondan faydalandığı için vücut geliştirmesi daha kolaydır. Yani daha uygun değil kadınlar hormonal açıdan vücut geliştirmeye, erkekler vücut geliştirmeye daha uygundur (Doruk).”

Aşağıdaki alıntıda bir katılımcının testosteron hormonunu hem kas gücüyle hem de erkeklere atfedilen agresiflikle ilişkilendirdiği görülebilir. Daha önceki alıntılarda kaslı bedeni açıklamak için insan ve hayvan türünün eril ve dişil kategorilerini karşılaştıran katılımcıya benzer şekilde aşağıdaki katılımcı da erkeklerdeki testosteron hormonunun saldırganlık, agresiflik ve “ava” ulaşma hırsı yarattığını ifade etmekte ve toplumsallaşma sürecinde fiziksel özelliklere atfedilen değerleri sorgulamaksızın erkeklerin fiziksel olarak kadınlardan “üstün” olduğu sonucuna varmaktadır:

“Biyolojik olarak kadınlar sıkıntılılar vücut geliştirme konusunda kesinlikle çünkü hormonları ile ilgili. Testosteron en başta! Yani testosteron hormonu insanı en başta insan vücudunda kas gelişimi, *güç, agresiflik, saldırganlık*, bunları benimseyen bir hormon olduğu için kadınlarda bunun mutlaka var ama az miktarda var kadınlarda bu yüzden kas gelişimi sınırlı oluyor tabii ki. E ne oluyor? Tabii ki erkekler daha yatkın bu spora. Az önce dediğim şeyden dolayı testosteron ve diğer hormonlarla ilgili. Erkeklik hormonunun o baskılayıcı agresiflik, kas yapısı anatomik ve fizyolojik olarak erkeği hem

daha ağır çalışma hem de hedeflerine daha çok kilitlenme... Avına veya hedefine ulaşma isteği yüzünden erkeklerin bu sporda gücünden dolayı hormon olarak tabii ki daha yatkın. Erkeklere göre kadınlar tabii ki daha başarısız ağırlık kaldırmada bunun sebebi kas gücü yine. Yani insan anatomisi ve fizyolojisi. Genetik, yani yapıdan, yani hormonal genetik, erkeğin yapısı *fiziki olarak kadından tabii ki üstte!* Bayanlar biraz daha nazik oldukları için bu spor biraz *sert* olduğu için o yüzden erkeklerin talep ve isteği daha yüksek (Kemal).”

Bazı katılımcılar kadın vücut geliştirmecilerin alandaki başarılarını steroid kullanımına bağlamaktadır ama erkeklerin kendi başarıları söz konusu olduğunda –kendileri de steroid kullanmalarına rağmen- bunu steroid kullanımından ziyade büyük ölçüde disiplin, sıkı çalışma, hırs ve istikrar gibi tam da hegemonik erkeklığe (Connell, 2005) atfedilen özellikler sayesinde elde ettiklerini belirtmektedirler. Aşağıdaki alıntılarda görülebileceği gibi katılımcılar kaslı kadın bedenini steroidler ile ilişkilendirerek kadınların biyolojik olarak vücut geliştirmeye “yatkın” olamadıklarını belirtmekte; dolayısıyla alanı eril bir şekilde muhafaza etmektedirler:

“Erkek bedeni doğal olarak vücut geliştirmeye daha yatkın kadın bedenine göre. Tamamen hormonlarla ilgili. Kadın kas yapmak için *dışarıdan takviye* hormon alması lazım. Özlem [Eskişehir’de yaşayan yarışmacı bir kadın vücut geliştirmeci] var 10 yıldır yapıyor o hale anca zor geldi. O hormonla alakalı zaten... Kadın bedeni bodybuilding harcı değil! Daha dayanıksızlar çünkü kadınlar direkt takviye almıyorsa kaldıramaz zor... Kadınlar testosteron da alamazlar ki çok 200 miligram, üstüne çıkamazlar, ben mesela 200 [miligram alıyorum], kokluyor yani vücut [Bu tabirle katılımcı kadınların alabildiği en yüksek doz testosteronun kendi vücudu için hiç yeterli olmadığını ifade ediyor] (Ahmet).”

“Çünkü kadınların anatomisi gereği testosteron hormonu olmadığı için zaten öyle kaslı olma şansları yok. Öyle kolay kolay olamazlar zaten tabiatları gereği. Kas yapan çünkü testosteron hormonudur ve onlarda olmadığı için yani bizim gibi *asla* olamazlar. Onlar anca steroid oldu mu oluyor ama o da zor yani farklı tabii (Selim).”

“Bence kadınlar tamamen vücut geliştirmeye uygun da değiller. Onların kas gelişimi yapmayan östrojen hormonları var biliyorsun onlar gelişimi zor oluyor. Onlar da bunu yaparken growth [büyüme] hormonu işte ne bileyim testosteron hormonu gibi şeyler tüketiyorlar. O şekilde anca yarışabiliyorlar onun haricinde hiçbir şekilde vücutları hormon üretmediği için ilerleyemiyorlar (Tuğrul).”

Yukarıdaki alıntılarda görülen erkek bedenine benzemeye çalışan kadın bedeni vurgusu genel olarak sporun diğer alanlarında da karşılaşılan bir olgudur. Ataerkil bir kurum olarak sporda kadınların başarılı performanslarına hep kuşku bakılmakta iken, erkeklerin sportif performansları “doğal” olarak sahip oldukları “yetenekler” ile ilişkilendirilmektedir (Cookly ve Dworkin, 2013). Bununla birlikte bazı erkekler kadınların steroid kullanarak kaslı bedensel sermayeye erişmelerini “takdir edilesi” büyük bir başarı olarak betimlemektedirler. Zira kadınlar spor alanında ancak erkeksileştikleri ya da dişiliklerini ön plana çıkardıkları zaman bir özne olarak var olabilmektedirler (Talimciler, 2016: 43). Fakat erkekler her ne kadar kaslı kadın bedenine başarı anlamı yükseler de, kadın sporcuları bu kez bedensel olarak yeterince “kadın olamadıkları” için alanda marjinalleştirmektedirler. Çünkü vücut geliştirme alanında steroid kullanımı erkekler için meşru bir pratik olarak görülmekte; aynı amaç doğrultusunda steroid kullanan kadınların “doğallıktan” uzaklaştıkları (Shilling ve Bunsell, 2009: 147) düşünülmektedir. Burada kast edilen “doğallık” bir anlamda zayıflık ve sıklık ile temsil edilen ideal kadın bedeni imgesine işaret etmektedir (Roussel ve Griffet, 2000: 130). Aşağıdaki alıntılar, katılımcıların kaslı kadın bedenini vücut geliştirme alanında saygı duyulması gereken görece “başarılı” bir simge olarak görseler de vücut geliştirmeci kadınların ödedikleri bir takım “kadınlık bedelleri” olduğunu vurgulayarak kadınları dışladıklarını göstermektedir:

“... yani ben de beğenmiyorum iri vücutlu, yani kaslı vücutlu bayanları. Ama müthiş saygı duyuyorum. Çünkü o nelerden geçmiş, herkesin *iğrençlik sembolü* olma riskini göze almış, belki *kadınlığından vazgeçmiş* anlatabiliyor muyum ama müthiş bir çabayla erkeklerden daha fazla çabayla çünkü onlarda testosteron yok bayanlarda. Kası yapan da testosterondur. Olmadığı halde böyle bir çabayla erkeklerden çoğu erkekten daha iyi duruma gelmişler. Ona muazzam bir saygı duymak lazım bize de beğenmeyenler de bize saygı duyuyordur (Bünyamin).”

“Hocam şimdi vücut geliştirme dediğin kas geliştirme yani testosteron. Bayanlarda bu haliyle az olduğu için erkek daha yatkın vücut geliştirmeye. Zaten kadın daha az var vücut geliştirmeci, işleri bizden daha zor. Yani olmak istiyorsan *bazı şeylerden feragat etmen lazım, kadınsan kadınlığın gibi!* Hocam yani kas geliştirmek için dışarıdan kadının testosteron alması lazım. Onu alınca da vücutta birçok değişiklik oluyor o yüzden kadınsılığı belli bir miktarda gitmiş oluyor (Baran).”

“Onların [kadın vücut geliştirmecilerin] işi daha zor, daha çok tepki oluyor, daha çok hani dışarıdaki insanlar daha farklı bakıyorlar... İllaki dışarıdan [testosteron türevleri] almaları gerekiyor, genel olarak ses tonu olsun, yüzü olsun yapısı olsun değiştiriyor sesi ister istemez. Yani *her şeyi göze alarak* yapmak çok zor (Berkay).”

Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü gibi, vücut geliştirmeci kadınların ödedikleri bedeller katılımcılar tarafından çok ağır, ödenmesi çok zor olan bedeller olarak görülmektedir. Bu perspektif, kadın bedeninin kendi niteliklerini kaybederek erkeğe benzemesini “iğrençlik” olarak görürken toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yeniden üretmektedir. Aynı yargıları bu kadınlara “müthiş saygı” duyarak da pekiştirmektedir çünkü sonuçta kadınların benzemeye, edinmeye çalıştığı kaslı beden gücün, erilliğin, kadından “daha üstün” olduğu varsayılan bir beden, bir fiziksel ve kültürel statünün sembolüdür. Türk sinemasında “Şoför Nebahat” olarak bilinen karaktere benzer şekilde erkeklerin hâkim olduğu bir alana girmeye çalışmak bir kadına saygı duyulacak bir “amaç” kazandırmakta, ancak bu alana girmenin bedeli kadınlıkla özdeşleştirilen bazı özellikleri geride bırakmak olmaktadır. Vücut geliştirme örneğinde bu bedelin çok ağır bulunmasının, katılımcıların ifadeleriyle “her şeyi göze almak”, “kadınlıktan feragat etmek” olarak görülmesinin ardında kadının temel rolünün annelik ve ev kadınlığı olduğu varsayımının yattığı söylenebilir. Asli görevi çocuk doğurup büyütme olan kadının bu süreçte doğurganlığını tehlikeye atmaması ve erkekleri cinsel olarak cezbedecek fiziksel niteliklere sahip olması beklenmekte, vücut geliştirmenin ise bu özellikleri yitirmeyi beraberinde getireceği düşünülmektedir.

Erkeklerin vücut geliştirme alanını erkek biyolojisinin “üstünlüğü” karşısında kadın biyolojisinin “güçsüz” yapısını kaynak göstererek korumaları, söz konusu erkeklerin vücut geliştirme pratiklerine yükledikleri anlamlarda da görülmektedir. Vücut geliştirme sporunda uygulanan antrenman biçimleri temel olarak serbest ağırlıklar ve makineler ile çalışma şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Kaplan, 2016: 9). Serbest ağırlıklar ile çalışma pratiğini vücut geliştirmenin “olmazsa olmazı” olarak gören katılımcılar, bu uygulama dışında çeşitli makinelerle çalışmayı çoğunlukla işlevsiz bulmaktadırlar. Steroid kullanımı gibi serbest ağırlıkla çalışma da katılımcılar için doxadır ki bu bulgu çeşitli çalışmalarla da (Karaçam, 2015; Wiegers, 1998) desteklenmektedir. Serbest ağırlıkların daha riskli bir pratik olduğu göz önünde bulundurulduğunda, erkeklerin serbest ağırlık çalışmasını vurgulamalarının yalnızca vücut geliştirmede amaçlanan bedensel sermayeyi elde etmekle ilgili olmadığı, aynı zamanda alanı erilleştirme stratejisinin bir parçası olduğu söylenebilir. Nitekim hegemonik erkeklik kurgusu güçlü irade, bedensel dayanıklılık ve risk alma davranışı temelinde kurulmakta (Higate ve Hopton, 2005); bu bağlamda serbest ağırlıklar ile antrenman yapma erkeklerin kendilerini bir “erkek” olarak sunabilecekleri, alanda bir iktidara sahip olabilecekleri bir performansa dönüşmektedir. Söz konusu erkeklik performansı serbest ağırlık antrenmanlarından özellikle

bench press (yatarak halter kaldırma) hareketinde daha yoğun bir biçimde gözlenmektedir (Karaçam, 2015; Wiegers, 1998). Aşağıdaki alıntılarda görülebileceği gibi katılımcı erkekler kadınların bedensel olarak “güçsüz” olmaları nedeniyle *bench presse*, dolayısıyla vücut geliştirmeye “uygun” olmadıklarını düşünmekte, kendilerini ise sahip oldukları “genetik avantajlar” temelinde alanın “doğal” sahipleri olarak görmektedirler:

“...Ben hiç *bench* yapan kadın rastlamadım barbelle [halterle]. Çünkü o demir zaten 18,5 kilo. Şimdi bir kadın beş kiloyu kaldıramazken onu nasıl kaldırsın? Altında kalır yani (Ahmet).”

“Yani bilinen bir şeydir zaten. *Bench press* ve *squat* [çömelerek yapılan bir egzersiz] bu sporun vazgeçilmezidir. Biz bayanlara genellikle zorunlu olmayan durumlarda makineyi öneririz. Çünkü boş *bench* barı 20 kg zaten (Bünyamin).”

“*Bench press* kardeşim sana en çok her anlamıyla en çok kas kazandıran harekettir ama *bench* yapmazsan gidip makine ile yaparsan kasların büyümmez o kadar! Neden *bench* diye sorarsan kardeşim *benchte* yardımcı kaslar da devreye girer ve o nedenle kası daha fazla dejenere edersen büyütürsün. *Bench press* kadınlarda çok dengesi falan olamaz, yani kadınlara daha çok makinede *press* yaptırırız, yani sporda böyledir bu. Genellikle göğüs yapacaksa daha çok makineler kullanılır yani (Hakan).”

Kadınların bu “uygun” olmama durumu katılımcılara göre yine büyük ölçüde kaçınılmaz biyolojik zorunluluklarla (Sancar, 2013), özellikle de östrojen hormonuyla ilişkilidir. Örneğin aşağıdaki alıntıda katılımcı, kadınların östrojen hormonu nedeniyle vücut geliştirmeye uygun olamayacaklarını; hatta kadınların östrojen seviyelerinin artması ile birlikte çok daha “güçsüz” kalacaklarını, dolayısıyla erkekler kadar yoğun antrenmanlar yapamayacaklarını varsaymaktadır. Bu alıntıda görüldüğü üzere östrojen ve menüstrasyon gibi kadınlara ait biyolojik özellikler vücut geliştirmeci erkeklere göre vücut geliştirmenin önündeki kaçınılmaz engellerdir ve kadınların alandan dışlanması temel nedenlerindedir:

“Senin bir kere menstruasyon döngün var şimdi adet dönemlerinde zaten östrojenin hat safhaya çıkıyor, deli gibi su tutuyorsun, ağrıların ona göre oluyor. Zaten bir kadın normal adet dönemindeyken bile ona göre bir sıkıntı yaşıyor psikoloji çöküyor şimdi sen bunun üzerine gideceksin şey yapacaksın antrenman yapacaksın yani bir erkek tabi ki daha avantajlı.” (Efe)

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular erkeklerin kadınları biyolojik özellikleri ve beden yapıları üzerinden vücut geliştirmeden dışladıklarını ve vücut geliştirmeyi eril bir alan şeklinde muhafaza ettiklerini göstermektedir. Bununla birlikte bulgular bu dışlanma ilişkisinin yalnızca vücut geliştirme sporu ile sınırlı olmadığını göstermektedir. Nitekim erkekler vücut geliştirme başta olmak üzere pek çok spor dalının biyolojik yapılarına istinaden kadınlara “uygun” olmadığını belirterek, kadınların spor alanındaki “öteki” konumlarını pekiştirmektedirler. Çünkü spor alanına hâkim olan görüş kadın ve erkek arasındaki farklılıkların biyolojik farklılıklardan kaynaklı olduğu görüşüdür (Sancar, 2013: 254). Sporun erkek bedenini merkeze alarak büyük ölçüde erkek bedenine ait bir kabiliyet olarak görülme eğilimi taşıması ve kültürel olarak disiplin, güç, dayanıklılık gibi hegemonik erkeklığe atıf yapılan özellikler çerçevesinde tanımlanması (Koca ve Bulgu, 2005: 165) sporun bir erkeklik alanı olarak kurgulandığını göstermektedir. Alanın sahipleri olan erkekler, alanın yabancı ve tehditkâr aktörleri olarak gördükleri kadınlara karşı çeşitli refleksler geliştirmekte ve spor alanını testosteron hormonuna atfedilen saldırganlık, dayanıklılık, rekabetçilik, kararlılık gibi özellikler ile tanımlayarak sporu eril bir alan olarak muhafaza etmeye çalışmaktadırlar.

Bu duruma işaret eden ifadelerden bazıları aşağıda verilmektedir:

“Vücut geliştirme dışında erkekler için uygun olan ise aslında *tüm spor aslında erkekler içindir*. Yani tüm branşlar erkekler için yapılmıştır. Olimpiyatlar bile önce erkekler için kurulmuş sonra bayan kategorisi açılmıştır. Onun için sporların hepsi erkekler için uygundur. Neden? Çünkü herkesin şeyi farklıdır yani fiziği hormonları olsun. Uzun kas var kısa kas var uzun boy var. Bedensel anlamda ve yeteneksel anlamda çok farklılık gösteriyor tabii erkekler ve kadınlar.” (Bünyamin).

“Erkekler biraz daha hani *doğası gereği güçlü olduğu için güçlü olmak duygusu hâkim olduğu için* daha çok spor yapar zaten. İçinde güçlü olma duygusu var (Baran).”

“Erkekler daha çok bu spora yöneliyor yani bu testosteron ile alakalı bir şey. Genellikle insanlar şuna çok fazla alınırlar ister Türkiye’de ister dünyada kadınsa yapmaz. Aslında bu algının oluşmasının sebebi bizler *hormonsal varlıklarız aslında, robot gibiyiz*. Bu sebepten dolayı vücudunuzda testosteron varsa eğer bir kadına göre yani mesela bir kadına yüksek derecede testosteron verirseniz daha çok agresifleşir, daha çok spora katılma isteği duyar bunun deneyleri bile yapılmıştır. Bununla ilişkili bu evet daha çok erkekler yapar bu sporu sebebi ise vücutlarında var olan testosteronun oluşması. Yani testosteronun üzerindeki baskısıyla birlikte erkekte agresiflik oluşuyor, hareket oluşuyor entropi ile ilgili yani. Ne kadar artarsa kişi o kadar kararlı hale geliyor. Vücutta var olan enerji vardır, bu enerji dolmaya başlar dolduktan sonra kararlı hale gelir. Bu entropiye galaksiler dayanamaz, yani kimse kaçamaz. Bu sebepten insanlar da kaçamaz yani testosteronla ilgili yani bu sebeple erkekler daha fazla vücut geliştirme yapar... *Yoksa bu şu değildir ataerkil toplum yani bu sebepten dolayı böyle değildir*. Mesela kadınların da aynı şekilde yatkın olduğu çok daha erkeklerden yatkın olduğu yönetimi ele aldıkları birçok konu var. Yani bu tamamen hormonlarla alakalı bir şey diye düşünüyorum (Efe).”

Kültürel Koruma Stratejileri

Vücut geliştirmeci erkeklerin alandaki hâkim konumlarını koruma stratejilerinden ikincisi kültürel olarak erkeklere biçilen ideal roller ile ilişkilidir. Bir yandan kaslı ve atletik bir bedenle (Türk, 2008: 122) ilişkilendirilen hegemonik erkeklik aynı zamanda iradeli, disiplinli, kararlı, cesaretli, şerefli, çalışkan olma; risk almaktan ya da rekabetten kaçınmama, duygularını belli etmeme gibi çeşitli psikolojik özellikler ve davranış örüntüleri ile temsil edilen bir ideal tiptir (Sancar, 2013). Hegemonik erkeklik her şeyden önce temel olarak bir kadınsılıktan, kadınsı olan her tür nitelikten kaçınmayı içerir (Seidler, 1994). Hegemonik erkekliğin zıttı olarak kadınlığın ise çekimsizlik, uzlaşmacılık, duygusallık ya da cesaretsizlik gibi özellikler barındırdığı (Sancar, 2013: 29) varsayılır. Hegemonik erkekliğin ve kadınlığın bu nitelikleri taşıdığı cinsiyet temsilleri, erkek egemen toplumsal cinsiyet düzeninde çeşitli söylem mekanizmaları ve kurum işleyişleri aracılığı ile yeniden üretilmektedir. Bu noktada toplumsal bir kurum olarak sporun rolü yadsınmaz ölçüde büyüktür. Spor sağlık için yapılan bir aktivite olmaktan öte rekabet, hırs, güç, disiplin gibi hegemonik erkeklik özellikleriyle ilişkilendirilen (Koca ve Bulgu, 2005), erkek referansları ile dolu bir alandır (Clarke ve Clarke, 1985: 67). Bu durum sporun toplumsal anlamlarını şekillendirmekte; spor, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini sürdürmede asli görevi üstlenmektedir. Özellikle vücut geliştirmede yer alan erkekler hegemonik erkeklik özelliklerine, dolayısıyla eril bir alan olarak sporun *doxalarına* verdikleri referanslar ile kendilerini alanda iktidar konumunda nitelemektedirler.

Kültürel koruma stratejileri temasının altındaki ilk kategori, erkeklerin vücut geliştirme alanını hegemonik erkekliğe atfedilen disiplin, sıkı çalışma, irade gibi özellikler (Sancar, 2013) temelinde tanımlayarak kadınları söz konusu özelliklere sahip olamadıkları gerekçesiyle ikincilleştirmeleridir. Bulgulara göre kültürel koruma stratejileri açısından ön plana çıkan temel

doxa disiplin ve iradedir. Konu hakkında farklı yıllarda yapılan çalışmaların bulguları da vücut geliştirmeci erkeklerin vücut geliştirme sporunu disiplin, irade ve sıkı çalışma gibi hegemonik erkeklik özellikleri ile tanımladıklarını göstermektedir (Karaçam, 2015; Wiegers, 1998). Bu tanımlama biçimi erkekler için vücut geliştirmenin bir erkek alanı olarak görüldüğünü ve hegemonik erkekliğin kültürel özelliklerinin alanı kadınsızlaştırmak için bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. Zira aşağıdaki alıntılarda örnekleri görülebileceği gibi birçok katılımcı kadınları bedensel olarak “güçsüz” olarak gördükleri gibi psikolojik olarak da “iradesiz” görmekte; bu nedenle kadınların vücut geliştirmeye “uygun” olmadıklarını belirtmektedir:

“Azim, hırs, istikrar! Bu üç kelimeyle tanımlanabilir [vücut geliştirme]. Saygı ve güven aynı zamanda. Bak saygı kendi vücuduna duyduğun saygıdır, güven de senin vücuduna duyduğun güvendir... Tembellik bence uyuşukluk! *Kadınların yapmaması yani hem tembellik hem korku hem de yatkın da değiller gerçekten*. Kadının iki korkusu var bir de hem kas yapmak hem de yapamam korkusu yani kadınlar cesaretsizler sporda. Yapamam korkusu var... İki tip korku olduğu için kadınlarda yani. Erkekler daha yatkın çocukluktan bu yana babadan gelen, liseden gelen kavgalardan falan çıkıyor o cesaret duygusu, ama kadınlarda olmadığı için başlayamıyorlar (Ahmet).”

“Vücut geliştirme sanat benim için. Bizde vücudumu şekillendiriyoruz sonuçta, vücuduma şekil veriyorum, heykeltıraş gibi düşün. İstikrar yoksa disiplin yoksa olmuyor bu iş... Kadınların az olması işlerine geliyor yani çünkü zor bir iş bu (Berkay).”

“...bizim Türk kızlarında kadınlarında *tembellik var zaten ondan hiç spor yapmaz*. Spor kültürleri, sporcuları zaten yok bayanlarda (Selim).”

Katılımcılar kadınların vücut geliştirme konusunda gerekli hırs ve azme sahip olmadığı konusunda hemfikirlerse de bazı katılımcılar arasında kadınların bu spora daha fazla katılması gerektiğini düşünenler de vardır. Bu düşünce içerik olarak biyolojik koruma stratejilerinde steroid kullanan kadınlara fedakârlıklarından ötürü duyulan saygıya benzemektedir. Erkekler hegemonik erkekliğin kültürel formu üzerinden kurdukları hiyerarşide kadınlara ait olan nitelikleri daha düşük statüde görmekte ve kadınsı olmayan niteliklere ulaşmayı da makul bir hedef olarak sunmaktadırlar. Örneğin, aşağıdaki alıntıda vücut geliştirmeciler bütünsel bir şekilde erkekler olarak düşünülmede, gün yapmak, tatlı ve hamur işi yemeyi sevmek hem bütün kadınlara genellenmekte, hem de “olması gerekenin” önündeki engeller, disipline olmayı önleyen zayıflıklar olarak görülmektedir:

“Her salonda normalde bayan sayısı az, her yerde bayan sayısı az. Bayanlar spor yapmayı sevmiyorlar çünkü bayanlar daha çok *gün* yapmayı seviyorlar. *Bence bayanların daha fazla bu spora katılmaları gerekiyor*. Spora katılmıyorlar çünkü onlara yapmamaları gereken şeyleri söylüyoruz. Onlar *tatlı yemeyi seviyorlarbiz yemeyin diyoruz*. *Hamur işi yemeyi seviyorlar biz yemeyin diyoruz* (Erhan).”

Kültürel koruma stratejileri teması altındaki ikinci kategori, toplumsal olarak idealize edilen kadın bedeni imgesi ile ilişkilidir. Beden imgesi bedenün görünümü ve şekline dair geliştirilen tutumları kapsamaktadır (Tiggemann, 2004: 29). Bu anlamıyla toplumsal bir inşa olan beden imgesi bireyin kimliğini yansıttığı bir aynadır (Featherstone, 2010: 194). Biyolojik koruma stratejisi temasında vücut geliştirmeci erkekler kadınları biyolojik olarak “güçsüz” oldukları gerekçesiyle alana “uygun” görmezlerken; kaslı kadın bedenini çoğunlukla steroidler ya da bir takım kimyasal maddeler ile elde edilen bir beden olarak görmekte ve ikincilleştirmektedirler. Bazı erkekler her ne kadar kaslı kadın bedenini bir “başarı” simgesi olarak yorumlasalar da, bu başarının ölçütünün kadının erkeksileşmesi yoluyla oluşturulduğu görülmektedir. Vücut geliştirmeci kadınlar alandan yalnızca biyolojik beden üzerinden dışlanmamakta, kültürel olarak idealize edilen kadın bedeni imgesi ve toplumsal beğeni temelinde de marjinalleştirilmektedirler.

Bedenin kültürel beğeninın cisimleştiği bir imge olduğu bilgisi ışığında (Shilling, 2003: 112), kaslı kadın bedeni, kültürel olarak güzellik ideali etrafında kurgulanan zayıf kadın bedeni (Gülkaya Timururkan, 2009) karşısında “beğenilmeyen” konumda yer alan bir temsil biçimidir. Zira toplumsal cinsiyet düzeni erkeklere atfettiği güçlülük, saldırganlık, aktiflik gibi rolleri gerçekleştirecek kaslı bir beden imgesi sunarken, kadınlar sahip oldukları özelliklere istinaden ince ve zayıf bir beden imgesi ile temsil edilmektedirler (Roussel ve Griffet, 2000: 130). Dolayısıyla kaslı kadın bedeni toplumsal cinsiyet normlarını çiğneyen bir imgeye karşılık geldiğinden, kültürel olarak dışlanmakta ve aşağılanmaktadır (Shilling ve Bunsell, 2009). Örneğin, yakın geçmişte Tutya Yılmaz isimli kadın sporcu, sosyal medyada paylaştığı bir fotoğrafın ardından “kas yığını” ve benzeri ifadelerle eleştirilmiş, cinsiyetçi bir söyleme maruz kalmıştır (Şubatlı, 2019). Her ne kadar vücut geliştirme kaslı bedensel sermayenin hâkim olduğu ve söz konusu bedensel sermayenin saygı gördüğü bir alan olsa da, vücut geliştirmeci erkekler kaslı kadın bedenini kültürel beğeni temelinde ikincilleştirerek vücut geliştirmeyi bir “erkek” alanı olarak muhafaza etmektedirler. Biyolojik koruma stratejilerinde kadınların vücut geliştirmeyle doğurganlıkları ve biyolojik yeniden üretim potansiyellerini “feda” edecekleri iddiasını üreten bu perspektif, kültürel koruma stratejisinde de elde edilen kaslı bedenin ataerkil toplumun erkek üyelerinin “beğenisine” uymadığını vurgulamaktadır:

“Baktığın zaman çok mantıklı mı bir kadının vücut geliştirme yapması? Kesinlikle değil... Kadının spor yapması iyi bir şey ama kadının vücut geliştirme yapıp ağırlık kaldırması bence çok mantıklı değil. Vücut geliştirme yapan erkeklerin %85’i, %90’ı zaten bu şekilde düşünüyor, kalan %10’luk ise kadınların vücut geliştirme yapabileceğini düşünür. Yani omuzlar çok geniş, göğüs çok geniş falan bu da kadınlarda *hoş duran* şeyler arasında bulunmuyor (Ceyhun).”

“Vücut geliştirmeci kadının az olmasının sebebi zaten bu aşırı vücut geliştirmiş boyutlardaki kadınların beğenilmemesi, daha erkeksi bir görüntüye sahip olmaları diye tanımlanan kadınlardır bunlar. Kadınlıkları kalmadığı için vücut geliştirme yapmazlar yani. Öncelikle yakışmış ya da yakışmamış diye değerlendirmek çok öznel bir yargıdır, doğru olmaz genel konuşmam ama. Baktığın zaman evet çoğu erkeksi görüntü *kadınlarda erkeksi bir görüntü oluşuyor ve açıkçası benim de çok beğendiğim bir durum değil...* Kadınların daha ziyade kendi cinsiyetini yansıtmaları bana daha doğru geliyor. Çünkü evet vücut geliştirme yapıldıkça, fazla kaslı bir görüntüye sahip olundukça görüntü daha erkeksi olur (Doruk).”

“Şimdi vücut geliştirmeci kadın İstanbul’da çok var, Ankara’da çok var. Çok iri insanlar yani. Ama öyle kafayı takmışlar ki yani ilaç kullanmaktan artık sakalları çıkıyor yani o tarz! *Kendilerini çok seksi zannediyorlar ama öyle değiller* [gülüyor]. Yani olur mu değişik bir şey kardeşim onlar artık sesi erkek sesi gibi olmuş, yani *kadınlığı yavaş yavaş gitmeye başlamış* maalesef böyle tipler var. Yapmamalılar yani kadınlar vücut geliştirmeyi profesyonel olarak (Hakan).”

Bu bulgular kaslı kadının bedeninin toplumsal cinsiyet düzeninde bir “sapma” olarak görüldüğünü (Shilling ve Bunsell, 2009) göstermekte; erkekler bu durumu vücut geliştirme alanını erilleştirmek amacıyla vurgulamaktadırlar. Bununla birlikte kültürel olarak her iki cinsiyete atfedilen “ideal” beden imgeleri temelinde erkekler vücut geliştirmeye dair kadınlıkla ilişkili ve erkeklik ile ilişkili dallar belirlemekte ve özellikle klasik vücut geliştirme ile kadın bedeni arasında keskin sınırlar çizmektedirler. Bu durumu gösteren ifadelerden bazıları şöyledir:

“Fitness için uygundur bayanlar da, fitness yapabilir, çok da yakışır. Podyum anlamında yapan sporcu bayanlar çok şık oluyor bence. Evet, *bikini fitness* [feminen görüntüyü koruyarak kas geliştirilen bir dal] anlamında. Kesinlikle sporcu anlamında ve seksapalite ve dış görünüş anlamında çok şık duruyor bayanlara. Yani bir defa estetik isteyen, çok fazla zarafet isteyen bir spor, zarafet dediğin şey de erkeklerde yok yani, bayanlarda var onun için (Bünyamin).”

“... Bayanlar vücut geliştirme değil yani fitness sporuna yatkın. Çok ağır olmadan, ufak ağırlıklarla yapabilecekleri görüntüsünü koruyabileceği bir fitness öyle söyleyeyim (Ceyhun).”

“Ama aslında yani bayan vücudu normalde vücut geliştirme konusunda çok yatkın değil yani. Ama yapılan branşlar var mesela wellness, bikini fitness yarışmaları var bayan vücudu oraya uygun. Ama daha üst düzey yarışmalara uygun değil yani daha kaslı olabilecek bayanlar body fitness yarışmaları olur bayanlar açık siklet olur yani onlara uygun değil (Erhan).”

Kadınların spor alanında var olabilmeleri ya dişiliklerini ön plana çıkarmaları ya da erkeksi bir şekilde davranmaları ile mümkündür (Talimciler, 2016: 52). Örneğin kadın dişiliğinin vurgulandığı vücut geliştirme dallarından biri olan bikini fitnesste yarışan kadınlar (Aspridis, O’Halloran ve Liamputtong, 2014: 24) toplumsal onay alabilirken; klasik vücut geliştirme gibi kas hacminin ön planda olduğu dallarda yer alan kadın vücut geliştirmeciler toplumsal cinsiyet kimliklerinden bir “sapma” olarak algılanmaktadırlar (Shilling ve Bunsell, 2009). Araştırmanın bulgularının da işaret ettiği üzere, vücut geliştirme dallarından biri olan fitness, wellness ya da bikini fitness toplumsal olarak kurgulanan güzellik ideali temelindeki zayıf ve sıkı kadın bedeninin (Gülkaya Timurturkan, 2009) yer alabildiği dallardır. Bunun aksine klasik vücut geliştirme dalı tıpkı tarihsel seyrinde olduğu gibi kaslılık, güçlülük, rekabet, hırs, disiplin ve sıkı çalışma gibi geleneksel olarak erkeklığe atfedilen özellikleri yoğun bir biçimde barındıran; erkeklığı hem biyolojik hem de kültürel olarak inşa eden bir alandır. Dolayısıyla her iki cinsiyet arasındaki bedensel farklılıkları kültürel olarak onaylayan vücut geliştirme ya da özel olarak klasik vücut geliştirme bu yönüyle erkek egemenliğini yeniden üreten; kadınların ikincil pozisyonlarını sürdüren bir alana tekabül etmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma temel olarak kendilerini vücut geliştirmenin asli eyleyicileri olarak gören erkeklerin hangi stratejiler aracılığı ile bu alanı erilleştirdiklerini incelemeyi amaçlamıştır. Bulgular, vücut geliştirmenin bir erkek alanı olarak muhafaza edilmesinde hem biyolojik hem de kültürel referansların kullanıldığını göstermektedir. Biyolojik erilleştirme stratejileri bağlamında erkekler sahip oldukları testosteron hormonu sayesinde kendilerini vücut geliştirme alanının “doğal” sahipleri olarak görmekte, vücut geliştirmenin “ön gerekliliklerini” erkeklerin bedenlerinde bulunan biyolojik özellikler ile ilişkilendirmektedirler. Bu çerçevede kadınları biyolojik nitelikleri, özellikle östrojen hormonu nedeniyle vücut geliştirme için “yetersiz” ve “güçsüz” olarak etiketlendirmekte ve kadınların kaslı bir bedene sahip olmalarını mümkün görmemektedirler. Böylece erkekler erkek bedenini ve bu bedenin sahip olduğu biyolojik “üstünlüğü” kaynak göstererek kadın bedeninin “doğal” olarak vücut geliştirmeye uygun olmadığını belirtmekte ve kadın bedenini biyolojik olarak ikincilleştirmektedirler.

Genel olarak vücut geliştirmeyle profesyonel düzeyde ilgilenen katılımcı erkekler yaygın olarak steroid kullanmalarına rağmen vücut geliştirme alanında kaslı bedensel sermayeye erişen, dolayısıyla vücut geliştirme alanında “başarıyı” yakalayan kadınlar, kendileri de steroid kullanan bu erkeklerin gözünde bu bedene ancak steroid veya uyarıcı gibi kimyasal maddelerin kullanımıyla erişebilen bireyler olarak kalmaktadır. Kısacası kadınlar da erkekler de steroid kullanmakta, ancak kaslı bedene erişen kadın olduğunda bedene steroidler sayesinde, erkek olduğunda ise hırs, disiplin ve sıkı çalışma gibi hegemonik erkeklığın kültürel normları sayesinde eriştiği düşünülmektedir. Katılımcı erkekler bu özellikleri, kadınlara oranla daha

yüksek düzeyde sahip olduklarını varsaydıkları testosteron hormonu sayesinde edindiklerini düşünmektedir. Katılımcı erkeklerin doğuştan sahip olduklarını düşündükleri bu özellikler vücut geliştirmeyi bir erkeklik alanı olarak inşa etmekte; söz konusu alanda östrojen tabii konuma itilmektedir. Dolayısıyla vücut geliştirme alanında başarıyı simgeleyen ve alanda değer gören kaslı beden, kadınların erişebildikleri bir sermaye türü olduğunda kadınların erişemeyecekleri bir erkeklik sermayesine dönüşmektedir. Kaslı kadın bedeni bazı erkekler tarafından alanda “saygı” duyulan bir sermaye olsa da, vurgu daha çok kadının erilleşmesi bağlamında olmaktadır. Zira katılımcılara göre vücut geliştirmeci kadınlar vücut geliştirme alanında başarıyı simgeleyen kaslı bedensel sermayeye erişebilmek için erkeksi bir görünüme sahip olmak zorundadırlar. Bu anlamıyla buradaki “saygı” somut olarak kaslı kadın bedenine yönelik değil, kaslı bedensel sermayenin üzerinde taşıdığı erkeklik simgesine yöneliktir.

Erkeklerin vücut geliştirme alanını erilleştirmek için kullandıkları bir diğer strateji ise, erkek egemen toplumsal cinsiyet düzeninde kültürel olarak her iki cinsiyetle ilişkilendirilen psikolojik ve bilişsel özelliklere verdikleri referanslar üzerinden kurulmaktadır. Bu doğrultuda erkekler vücut geliştirme sporunu disiplin, irade, hırs, başarı, sıkı çalışma gibi kültürel olarak hegemonik erkeklığe atfedilen özellikler çerçevesinde tanımlamakta; söz konusu özelliklere sahip olamadıkları gerekçesiyle kadınları alandan dışlamaktadırlar. Böylece vücut geliştirmenin çevresinde tanımlandığı bu özellikler kültürel olarak kaslı erkek bedeninde cisimleşmekte; kaslı erkek bedeni iradenin, sıkı çalışmanın ve disiplinin bir göstergesi haline gelmektedir. Güçsüzlük ve narinlik gibi kadınlara atfedilen kültürel özellikler ise güzellik ideali etrafında biçimlenen kadın bedeninde cisimleşmektedir. Bu kapsamda vücut geliştirmeci erkekler özellikle klasik vücut geliştirme alanında yer alan kadınların bedenlerini bir sapma olarak görmekte; kaslı kadın bedeni toplumsal cinsiyet düzeni referans gösterilerek ötekileştirilmektedir. Bunun yerine erkekler kadınları toplumsal cinsiyet kimlikleriyle “uyumlu” olan fitness ya da wellness gibi kadın bedeninin dişiliğine vurgu yapan vücut geliştirme dallarına uygun görmekte, klasik vücut geliştirmeyi bir erkek alanı olarak muhafaza etmeye çalışmaktadırlar.

Sonuç olarak ortaya çıktığı dönemden itibaren erkeklik kimliği ile ilişkili olan vücut geliştirme, günümüzde de erkeklerin yoğun olarak katıldıkları bir pratik olarak erkeklik kimliğinin inşasında önemli bir araç konumundadır. Vücut geliştirmenin erkeklik kimliğini inşa eden bir pratik olabilmesini sağlayan dinamik ise hegemonik erkeklığe dair özellikler barındırmasıdır. Zira vücut geliştirme hegemonik erkeklığın hem bedensel hem de kültürel temsillerini içinde barındırmakta; bir yandan kaslı bedene sahip bir erkek olmayı, bir yandan da acılara göğüs geren, başarılı, disiplinli bir erkek olabilmeyi de sağlamaktadır. Bu yönüyle tarihinin bazı dönemlerinde erkeklik krizine verilen bir tepki olarak görünürlüğünü arttıran vücut geliştirme, kadınların bu alanda daha fazla yer almalarıyla birlikte yeni bir krizin eşliğinde olabilir. Nitekim vücut geliştirmeci kadınlar bir anlamıyla alanın doxalarını sarsmaktadırlar. Vücut geliştirmenin çeşitli stratejiler aracılığıyla bir erkek alanı olarak muhafaza edilmeye çalışılması göstermektedir ki spor, özellikle de vücut geliştirme erkek bedenini merkeze alarak kadın bedenini ikincilleştirmeye, biyoloji odaklıymış gibi görünen bir dışlama süreciyle toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kültürel ve toplumsal kaynaklarını gizlemeye devam etmektedir.

Kaslı erkek bedeni hegemonik erkeklığın iktidarının fiziksel simgesi olarak görüldüğü için biyolojik engelleri aşarak bu hedefe ulaşan kadınlar bu sefer de kültürel engellerle karşılaşmakta, ulaştıkları beden erkeksi olduğu ve kültürel kodlara uymadığı için aşağılanmaktadır. Kısacası hedeflenen bedensel sermaye erkek iktidarının gücünü temsil ettiği için kadınların bu hedefi amaçlamaları saygı görmekte, ancak hedefe ulaştıklarında bu amaç için feda etmeleri gereken

niteliklerinden yoksun kaldıkları için aşağılanmaktadır. Bu durum, erkeklerin kendi bedensel sermayelerini ve bu sermaye üzerinden elde etmeyi umdukları statüyü korumaya çalıştıklarını, kadınların bu hedefe yönelmemesini istediklerini göstermektedir. İster kadınlığın biyolojik nitelikleri üzerinden, ister ideal kadın bedenine yüklenen kültürel anlamlar üzerinden olsun, kadınların bu alanın dışında bırakılmaya çalışılması aslında konunun vücut geliştirme sporunun fiziksel nitelikleriyle değil, hegemonik erkekliğin kültürel egemenliğinin korunması ve sürdürülmesiyle ilgili olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle vücut geliştirme alanında kadın aktörlerin daha fazla sayıda yer almaları gelecekte cinsiyet temsillerine ilişkin kalıplaşmış yargılarının kırabileceğine de işaret etmektedir. Bu alanda yapılacak olan araştırmalar için konunun toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alınması, yaşayanların deneyimlerine odaklanan, derinlemesine anlamaya yönelik çalışmaların yapılması, ayrıca günümüzde sayıları hızla artan kadın vücut geliştirmecilere odaklanması önerilir. Vücut geliştirme sporuyla ilgili yapılacak olan bu tarz çalışmaların artması spor, toplumsal cinsiyet ve kimlik arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Andreasson, J., & Johansson, T. (2014). The fitness revolution. Historical transformations in the global gym and fitness culture, *Sport Science Review*, 23(3-4), 91-112. DOI: 10.2478/ssr-2014-0006.
- Aspridis, A., O'Halloran, P., & , P. (2014). Female bodybuilding: Perceived social and psychological effects of participating in the figure class. *Women in Sport and Physical Activity*, 22, 24-29. DOI: 10.1123/wspaj.2014-0008.
- Bocock, R. (2014). *Tüketim* (4.baskı). Ankara: Dost.
- Boni, F. (2002). Framing media masculinities: men's lifestyle magazines and the biopolitics of the male body. *European Journal of Communication*, 17(4), 465-478. DOI: 10.1177/02673231020170040401.
- Boon, K. A. (2005). Heroes, metanarratives, and the paradox of masculinity in contemporary Western culture. *The Journal of Men's Studies*, 13(3), 301-312. DOI: 10.3149/jms.1303.301.
- Bordo, S. (2003). *Unbearable weight: Feminism, western culture and the body*. Los Angeles: University of California Press.
- Boswell, R. (2016). Bodybuilding as identity in South Africa. *African Identities*, 14 (4), 384-395. DOI: 10.1080/14725843.2016.1195250.
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik nedenler*. (Çev: H. Uğur Tanrıöver). İstanbul: Hil.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril tahakküm*. (Çev: B. Yılmaz). İstanbul: Bağlam.
- Bourdieu, P., ve Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar*. (Çev: N. Ökten). İstanbul: İletişim.
- Boyle, E. (2010). Marketing muscular masculinity in Arnold: The education of a bodybuilder. *Journal of Gender Studies*, 19(2), 153-166. DOI: 10.1080/09589231003695872.
- Bozok, M. (2009). Erkeklik incelemeleri alanındaki başlıca kuram ve yaklaşımların sosyalist feminist bir eleştirisine doğru. 6. *Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı: "Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar"*, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, 431-445.
- Böhm, A. (2004) Theoretical Coding: Text Analysis in Grounded Theory. U. Flick, E. Kardoff ve I. Steinke (Eds.) (Çev. Bryan Jenner). *A companion to qualitative research* içinde (ss. 270-275). London: Sage.

- Bridges, T. S. (2009). Gender capital and male bodybuilders. *Body & Society*, 15(1), 83-107. DOI: 10.1177/1357034X08100148.
- Clarke, A. & Clarke, J. (1985). Highlights and action replays: ideology, sport and media. J. Hargreaves (Ed.), In *Sport, culture and ideology* (p. 62-87). London: Routledge.
- Coles, T. (2008). Finding space in the field of masculinity: Lived experiences of men's masculinities. *Journal of Sociology*, 44, 233-248. DOI: 10.1177/1440783308092882.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (Çev: C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R. W. (2000). *The man and the boys*. Los Angeles: University of California.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. (2.baskı). California: University of California.
- Cook, J. (2000). Men's magazines at the millenium: new spaces, new selves. *Journal of Media & Cultural Studies*, 14(2), 171-187. DOI: 10.1080/713657705.
- Cookly, C., & Dworkin, S. L. (2013). Policing the boundaries of sex: A critical examination of gender verification and the Caster Semenya controversy. *Journal of Sex Research*, 50(2), 103-111. DOI: 10.1080/00224499.2012.725488.
- Crossley, N. (2006). In the gym: Motives, meaning and moral careers. *Body & Society*, 12(3), 23-50. DOI: 10.1177/1357034X06067154.
- Dyer, R. (1996). Şimdi bakma: Çıplak erkek posterleri. (Çev: E. Biryıldız). 25. *Kare Sinema Kültür Dergisi*, 17, 35-38.
- Edmonds, S. (2018). Bodily capital and the strength and conditioning professional. *Strength and Conditioning Journal*, 40(6), 9-14. DOI: 10.1519/SSC.0000000000000356.
- Featherstone, M. (2010). Body, image and affect in consumer culture. *Body & Society*, 16 (1), 193-221. DOI: 10.1177/1357034X09354357.
- Fusch P.I., & Ness L.R. (2015). Are we there yet? Data saturation in qualitative research. *The Qualitative Report*, 20(9), 1408-1416.
- George, M. (2008). Interactions in expert service work. Demonstrating professionalism in personal training. *Journal of Contemporary Ethnograph*, 37(1), 108-131. DOI: 10.1177/0891241607309498.
- Glaser B.G., & Strauss A.L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Greene, M. (1997). The lived world, literature and education. D. Vandenberg (Ed.), *Phenomenology & Education Discourse* (ss. 169-190). Johannesburg: Heinemann.
- Groenewald, T. (2004). A Phenomenological research design Illustrated. *International Journal of Qualitative Methods*, 3(1), 42-55.
- Gülkaya Timurturkan, M. (2009). Güzellik ideali etrafında 'biçimlenen ve biçimlendirilen bedenler'. *Toplumbilim Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*, 24, 105-109.
- Harre, R. (1991). *Man and woman. Physical being: A theory for corporeal psychology*. Oxford: Blackwell.
- Higate, P., & Hopton, J. (2005). War, militarism, and masculinities. R.W.Connell, M.S. Kimmel and J. Hearn (Ed.), In *Handbook of studies on men and masculinities* (p. 432-447). California: Sage.
- Howson, A. (2013). *The body in society* (2. baskı). Cambridge: Polity Press.
- Hutson, D. J. (2016). Training bodies, building status: negotiating gender and age differences in the U. S. fitness industry. *Qualitative Sociology*, 39(1), 49-70. DOI:10.1007/s11133-015-9319-y.
- Kandiyoti, D. (1987). Emancipated but unliberated? Reflections on the Turkish case. *Feminist Studies*, 43(2), 317-339. DOI: 10.2307/3177804.

- Kaplan, A. (2016). *Serbest ağırlık ve smith ağırlık makinesinde kuvvet performansının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Karaçam, M. Ş. (2015). *Vücut geliştirme alanında erkeklik kimliğinin inşasında besin desteği kullanımının yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Karaçam, M. Ş. ve Koca, C. (2016). Bedenden hiyerarşiye uzanan bir erkekleşme süreci olarak vücut geliştirme(k). C. Koca (Editör), *Sporun toplumsal cinsiyet halleri* içinde (ss. 116-133). Ankara: Spor.
- Karaçam, M.Ş. ve Koca, C. (2014). Vücut geliştirme alanında besin desteği kullanımına sosyolojik açıdan bir bakış: "Abi ben yeni başladım benim almama gerek var mı?". *Toplum ve Hekim*, 29(5), 366-380.
- Kaya, A. (2014). Pierre Bourdieu'nun pratik kuramının kilidi: Alan kavramı. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Editörler). *Ocak ve zanaat: Pierre Bourdieu derlemesi* içinde (ss. 397 - 420). İstanbul: İletişim.
- Keller, E. F. (1985) *Reflections on gender and science*. New Haven: Yale University.
- Kennedy, R. (2008). *Encyclopedia of bodybuilding: The complete A-Z books on muscle building*. Mississauga, ON: Robert Kennedy Publishing.
- Kimmel, M. S., & Aronson, A. (2004). *Men and masculinities: a social, cultural and histoical encyclopedia*. California: ABC-CLIO.
- Klein, A. (1995). Life's too short to die small. D. Sabo ve D. F. Gordon (Eds.), *Men's Health and Illness* içinde (ss. 105-120). California: Sage.
- Klein, A. (2007). Size matters: connecting subculture to culture in bodybuilding. J. K. Thompson ve G. Cafri (Eds.), *The muscular ideal: psychological, social, and medical perspectives* içinde (ss. 67-83). Washington: American Psychological Association.
- Koca, C. (2016). Cinsiyetlendirilmiş bir sosyal alan olarak spor. C. Koca (Ed.), *Sporun toplumsal cinsiyet halleri* içinde (ss. 18-37). Ankara: Spor.
- Koca, C., ve Bulgu, N. (2005). Spor ve toplumsal cinsiyet: genel bir bakış. *Toplum ve Bilim*, 103, 163-184.
- Krais, B. (2006). Gender, sociological theory and Bourdieu's sociology of practice. *Theory, Culture & Society*, 23(6), 119-134. DOI: 10.1177/0263276406069778.
- Layder, D. (2010). *Sosyal teoriye giriş*. (Çev: Ü. Tatlıcan). İstanbul: Küre.
- Legard, R., Keegan, J., & Ward, K. (2003). In-depth interviews. J. Ritchie. ve J. Lewis. (Eds.), *A guide for social science students and researchers* içinde (ss. 139-169). London: Sage.
- Lincoln, Y. S., & E. Guba. (1985) *Naturalistic inquiry*. Beverley Hills, CA: Sage.
- Liokaftos, D. (2017). *A genealogy of male bodybuilding*. New York: Routledge.
- Lowe, M. R. (1998). *Women of steel: Female bodybuilders and the struggle for self-definition*. New York: New York University.
- MacInnes, J. (1998). *The end of masculinity: the confusion of sexual genesis and sexual difference in modern society*. Buckingham: Open University.
- Mason, G. (1992). Looking into masculinity: sport, media and the construction of the male body beautiful. *Social Alternatives*, 11(1), 21-32.
- Monaghan, L. (1999). Creating 'The Perfect Body': A variable project. *Body & Society*, 5(2-3), 267-290. DOI: 10.1177/1357034X99005002015.
- Morrison, T. G., & Halton, M. (2009). Buff, tough and rough: representations of muscularity in action motion pictures. *Journal of Men's Studies*, 17(1), 57-74. DOI: 10.3149/jms.1701.57.
- Morse, J. M. (1995). The significance of saturation [Editorial]. *Qualitative Health Research*, 5, 147-148.

- Mosley, P.E. (2009). Bigorexia: bodybuilding and muscle dysmorphia. *European Eating Disorders*, 17, 191-198. DOI: 10.1002/erv.897.
- Naulin, S. ve Jourdain, A. (2016). *Pierre Bourdieu'nun kuramı ve sosyolojik kullanımları*. (Çev: Ö. Elitez). İstanbul: İletişim.
- Pedersen, P. V., & Tjornhoj-Thomsen, T. (2017). Bodywork and bodily capital among youth using fitness gyms. *Journal of Youth Studies*, 20(4), 430-445. DOI: 10.1080/13676261.2016.1241864.
- Probert, A., Palmer, F., & Leberman, S. (2007). The fine line. An insight into 'risky' practices of male and female competitive bodybuilders. *Annals of Leisure Research*, 10(3), 272-291.
- Ritzer, G., ve Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji kuramları*. (Çev: H. Hülür). Ankara: De Ki.
- Roussel, P., & Griffet, J. (2000). The path chosen by female bodybuilders: A tentative interpretation. *Sociology of Sport Journal*, 17, 130-150. DOI: 10.1123/ssj.17.2.130.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkansız iktidar*. İstanbul: Metis.
- Schwarzenegger, A., & Dobbins, B. (1998). *The new encyclopedia of modern bodybuilding*. New York: Simon and Schuster.
- Seidler, V. (1994). *Unreasonable men, masculinity and social theory*. Londra: Routledge.
- Shilling, C. (2003). *The body and social theory*. London: Sage.
- Shilling, C., & Bunsell, T. (2009). The female bodybuilder as a gender outlaw. *Qualitative Research in Sport and Exercise*, 1(2), 141-159. DOI: 10.1080/19398440902909009.
- Silverman, D. (2006). *Interpreting Qualitative Data*. Londra: Sage.
- Spor Genel Müdürlüğü. (2010). Vücut geliştirme, fitness, wellness ve klasik vücut geliştirme yarışma talimatı. Erişim adresi: <https://sgm.gsb.gov.tr/Public/images/SGM/Federasyon/VUCUT%20GELISTIRME%20VE%20FITNE.pdf> (Erişim tarihi: 06.03.2019).
- Stokvins, R. (2006). The emancipation of bodybuilding. *Sport in Society*, 9(3), 463-479. DOI: 10.1080/17430430600673480.
- Şubatlı, T. (2019). Milli atlet Tutya Yılmaz'dan sosyal lince tepki; "Senin kas yığımı dediğin benim 16 yıllık emeğim". *İşte Kadınlar*. Erişim adresi: <https://www.istekadınlar.com/spor/milli-atlet-tutya-yilmazdan-sosyal-lince-tepkisenin-kas-h2889.html> (Erişim tarihi: 10.08.2019).
- Talimciler, A. (2016). Türkiye'de erkek kimliğinin oluşumunda göz ardı edilen alan: Spor/ futbol. H. Kuruoğlu (Editör), *Erkek kimliğinin değişe(meye)n halleri* içinde (ss. 43– 66). İstanbul: Nobel Yaşam.
- Thompson, J.K., & Cafri, G. (2007). *The muscular ideal: Psychological, social and medical perspectives*. Washington: American Psychological Association.
- Tiggemann, M. (2004). Body image across the adult life span: Stability and change. *Body Image*, 1, 29-41.
- Türk, B. H. (2008). Eril tahakkümü yeniden düşünmek: erkeklik çalışmaları için bir imkân olarak Pierre Bourdieu. *Toplum ve Bilim*, 112, 119-147.
- Uğur, E., ve Baysaling, Ö. (1999). *Herkes için spor* (2. Baskı). İstanbul: Yasa.
- Wacquant, L. (1995a). Review article: Why men desires muscles. *Body & Society*, 1(1), 163-179.
- Wacquant, L. (1995b). Pugs at work: bodily capital and bodily labour among professional boxers. *Body & Society*, 1(1), 65-93.
- Wacquant, L. (2014). Pierre Bourdieu: hayatı, eserleri ve entelektüel gelişimi. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Editörler). *Ocak ve zanaat: Pierre Bourdieu derlemesi* içinde (ss. 53 - 77). İstanbul: İletişim.

- White, P. G., & Gillett, J. (1994). Reading the muscular body: a critical decoding of advertisements in Flex magazine. *Sociology of Sport Journal*, 11(1), 18-39. DOI: 10.1123/ssj.11.1.18.
- Whitson, D. (1990). Sport in the social construction of masculinity. M. Messner ve D. Sabo (Eds.), *Sport, men and the gender order* içinde (ss. 19-29). Champaign: Human Kinetic Books.
- Wieggers, Y. (1998). Male bodybuilding: The social construction of a masculine identity. *Journal of Popular Culture*, Fall 98(32),147-161.
- Young, I. (1998). Throwing like a girl. D. Welton (Ed.), *Body and flesh: a philosophical reader* içinde (ss. 259-273). Massachusetts: Blackwell.

